Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1987 чылдың март 4 среда № 54 (13354)

1925 чылда тудезцлеттивиев. Өртээ 3 көскеск

АЯН-ЧОРУК УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Март 2-де Кремльге М. С. Горбачев Исландияның Премьер-Министри С. Германиссон-биле ужурашкан. Совет чазактың чалаапы-биле ССРЭ-де ол албанның аян-чоруун кылый чоруур.

Ол-ла хүн Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлединиң Даргазы Н. И. Рыжков биле Исландияның Премьер-Министри С. Германиссонуң аразында чугаалажымышкынар болган.

Делегейниң чугула айтырыгларын болгаш совет-исланд харылзаалар-ның айтырыгларын боттуг ёзу-биле болгаш ажыт-чажыт чок байдалга чугаалажып көргеш.

Делегейниң айыыл чок болгаш доктаамал Чоруун бызыглаарынга боттарының бызыг чүткүдүүн ийи тала илереткеш. Ооң-биле холбаштыр боттарының чурттарының, Европаның болгаш делегейниң салым-чолу дээш политиктиг ажылдакчыларының бедик харысалгалының, ядролуг халапты чайладыры дээш күрүнелериниң каттышкан ходелиишкиниериниң эргежок чугулазының дугайында чугаа болган.

Ийи талалыг харылзаалар-ның айтырыгларының талазы-биле делгереңгей саналгалга солчулгазы болган. 1986 чылдың октябрьда Рейкьявикке Исландияның удурткучулары-биле М. С. Горбачев туй ужуражыышкынының түпкелинде оларның немелде идиг алганынга сеткил ханыышкынын илереткеш.

Совет-исланд политиктиг чугаалажышкынында-рының, а ол ышкаш садыг-экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культурлуг харылзааларны улам ыңай хөгжүдүрим, каш ажылдажылганы быжыглаарының чаа хевирлерин болгаш арга-ларын идепкейлиг диазорин ийи тала санаалдаан.

* * *

Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң чазаалың өмүзөөнинден Ç. Германиссон болгаш ооң кадайынга алдар болдурупп, дүштеки шайлалга эрттирген.

Дүштеки шайлалгага совет талаадан Н. И. Рыжков кадай-биле, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлединиң Даргазының бирги оралакчызы В. С. Мураховский, албанның ескеда кижилери чораан.

Найыралдыг байдалга эрткен дүштеки шайлалгага Н. И. Рыжков болгаш С. Германиссон чүве чугаалааннар, олярны улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкалышкынары-биле уткаан.

* * *

Ол-ла хүн Премьер-Министр Кремльдиң чанында Билдиннес солдаттың хөөрүүге чечектер салгаш.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫНЫҢ БИРГИ ОРАЛАКЧЫЗЫНГА ЭШ К. А. МАСПЫК-ООЛДУ ТОМУЙЛААР БОЛГАШ ОНУ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ОРАЛАКЧЫЗЫ АЛБАН-ДУЖААЛЫНДАН ХОСТААР ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-дужаалындан хостаан, эш Кара-оол Андреевич **Маспык-ооллу** Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызынга томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының орнунга В. КОЧЕРГИН.

Кызыл хоорай, 1987 чылдың март 3.

ТЫВА АССР-НИҢ ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ МИНИСТРИНГЕ ЭШ В. А. ПОПОВТУ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң чурттагла-коммунал ажыл-агый министринге эш Виталий Александрович **Поповту** томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарының орнунга В. КОЧЕРГИН.

Кызыл хоорай, 1987 чылдың март 3.

ХРОНИКА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму у м у өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы албан-дужаалыдан эш Виктор Салчакович **Кажин-ооллу** хостаан.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму пенсияже үнгени-биле холбаштыр эш Борис Семенович **Нечаевти** хостаан.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Тыва АССР-ниң одаар чүүл министриниң албан-дужаалындан кадыының байдалы-биле пенсияже үнгени-биле холбаштыр эш Борис Семенович **Нечаевти** хостаан.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МЕДЕЗЕЛЕР

ТЕМПИЗИ БЕДЭЭН

Кызылдың туйбу заводунуң коллективи дең-дески ажылдап келген. Ажылдың темпизи ай санында-ла бедип орар. Партияның XXVII съездизиниң бир чыл оюн таварыштыр февральда туйбу бүдүрериниң планы күүсеттинген. Заводтуң үүрмектээн сай белеткээр карьериниң коллективи ай планын күүсеткенин февраль 23-те-ле рапорттаан.

Чыл эгезинден бээр республиканың тудугжуларынга 1770 муң туйбуну берген. Планда көрдүнгенинден ол 200 муң хөй бооп турар, а эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 300 муң туйбуну хөйнү бүдүрген. Республиканың бүгү-ле хереглекчилерин туйбу-биле хандырарын 100 хуу күүсеттиген.

Кышкы үеде септелгеге бергелер турган-даа болза, улуг мастер Александр Викторович Логиновтуң удуртуп турары сай-элезин карьериниң ишчилери ажылды шын организастап тургаш, ийи айларының планныг даалгаларын барык бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. Олар субботада, воскресеньеде безин ажылдап турган.

Январь айның социалистиг чарыжының тиилекчизи мастер Маадыр-оол Оюнуң удуртканы комплекстиг бригада февраль айда база-ла темпизин кудулатпайн, 240 муң ажыг шынарлыг туйбуну бүдүрген. Мастерлер Роберт Хачатуров биле Анис Нуруллин удуртқан комплекстиг бригадалар мурнакчы бригададан бичии-ле чыдып каап турар.

С. ГРИГОРЬЕВ.

КҮҮСЕТКЕН

— Чадаананың «Агрүлетпүртранс» бүдүрүлгези эрткен айның планын бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен. Чүк сөөртүлгезин 122,5, ниити орулганы 101,2 хуу боттандырган. Паркның техниктиг белеткелиниң хуузун база ажыр күүсеткен. Үжен ажыг чолаачылар ийи айның планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырган. Айның түңнели-биле алырга, септелге бригадазы багай эвес ажылдаан.

О. СҮР-ООЛ,
автомеханик.

ХООЧУН ТУДУГЖУ

Дамба Бүрбүевич Монгуш Карл Маркс аттыг совхозтуң ажыл-ишчилериниң аразында хүндүткелдиг кижилериң бирээзи. Ол тудугда 25 чыл ажылдаан хоочун тудугжу. Ооң удуртқан бригадазы эрткен чылын 346 баш шээр мал кирер 3 кажаапы, бир чурттагла базыңын, малчын коданга бир чунар-базыңны, суурда эмнелге амбулаториязын ажыглалга киирген.

Коммунист Д. Б. Монгуш бодуунуң доктаамал ажылындан аңгыда, суурда улусчуң дружинаның бир болүүнүң даргазы, ол ышкаш партия кежигүнериниң даалганы күүседириниң талазы-биле комиссияның база кежигүнү.

Ол хөй-ниитиниң ажылдарын ак сеткилдиг күүседип турар.

Хоочун тудугжуның удурткан бригадазы Улуг Октябрьның 70 чыл оюнга уткуштур улуг соруглаганы салган. Бригада кежигүнери 2 аал чурттаар ийи, чаңгыс аал чурттаар 3 бажыңны тударын хүлээнгеннер. Бригада кежигүннериниң бо хүннерде 8 кижи Адар-Төштүң ыяш белеткээр черинде тудугга хереглээр ыяштарны ДТ-75 трактор-биле аргадан үндүр сөөртүп, белеткел ажылдарын чорудуп турар.

В. ХОВАЛЫГ.

ҮЕНИ МУРНААН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтериниң чагыгларын септелге-механиктиг цехтиң коллективи (начальныги В. А. Зинов) эки шынарлыг болгаш чогуур үезинде күүседип турар.

Январь айда цех планныг даалгаларын 6000 рубльге ажыр күүсеткен.

В. А. Новочихин биле Р. А. Хиляжевтиң удурткан зөлчеглери аразында чарыштыг ажылдап, планнарын үргүлчү күүседип келген.

Соцчарыштың мурнуку одуруунда В. А. Власовтуң, Б. Н. Зайцевтиң бригадалары чоруп турар.

Коллективте эш-өөрүнге үлегер-чижек болуп турар мурнакчылар хөй. Оларга слесарьлар Николай Романович, Алексей Фролов, фрезеровщик Таисья Шакирова, токарьлар Валерий Михалин, Ким-оол Ооржак болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

А. ХЕРТЕК,
«Шынның» корр.

ӨГ-БҮЛЕ КЕРЭЭЗИНДЕ

Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXVII съездизиниң материалдарын болгаш ооң соондагы болуп эрткен СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, 1987 чылдың январь 1-ден эгелеп ботоорулга-чарылгалыг бригада болгаш өг-бүле керээзинче массалыы-биле шилчип киргеп.

Аңаа Ирбитей өшкү бригадазының аныяктары январь айда болган хуралга совхозтуң дирекциязы-биле аразында керээ чаргаш, эде тургуступ, ийи звенога үстүп алганнар.

Совхозтуң профовилел комитединиң даргазы Виктор Сарыглар өг-бүле керээзи-биле ажылдаарының аргаларын малчыннарга тодазы-биле тайылбырлап берген соонда, малчыннар моон соңгаар четчир сигенни белеткээрин, машина-тракторну кайы хамаан чок ажыглаваазын, политиктиг болгаш экономиктиг билиник бедидерин, мал кажаазының болгаш чурттаар бажыңнарының септелгезин боттарының күжү-биле чорударын хүлээнген.

Б. ДОРЖУ.

Бот-орулга-чарылга болгаш коллективтиг керээ

«ШЫННЫҢ» КӨРҮНЧҮҮНДЕ:

«Көк-Тей» совхозтуң Көк-Хавак сүт-бараан фермазы

Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазы быжыккан, ажылгыр, найыралдыг коллектив. Ооң кежигүнери ботгарының хүн бүрүде ажыл-херээнге тургустунуп келген айтырыгларны кады сайгарып көргеш, хемчеглерни ап турар.

ЧУРУКТА: коллектив кежигүнери бригадирь И. П. Сагоян биле «Күрүне бүдүрүлгезиниң (каттыжышкынының) дугайында Совет Социалистиг Республикалар Хоойлузуунуң» төлевилелин чугаалажып орлар.

(Ферманың дугайында материалдарны ийиги арындан помчуңар).

ЧАА АРГАЖЕ ШИЛЧИИР

«Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунуң хоюнуң ооллдаашкыны кидин түлүк чоруп турар дугайын бригадир чугаалаарга, арай чиктиг кыдыр дыңналды. Чүге дээрге бо үеде хой ооллдаашкыны адакталып, харын-даа чамдык коданнарда төңүп турар ужурлуг деп билгек мен. Ынчангаш бодумуң чагзаяашкынкынны тодаразыр бодай бердим.

— Хой ооллдаашкыны доостур чеде бербээн чүве бе?

— Чамдык коданнарга хамаарыштыр алыр болза төңүп турар деп болур, а бистиң бир дугаар бригадавыста чаа-ла орту кирип турар.

— Ону ынчаар таарыштыр кылганы ол бе?

— Ийе — деп, бригадир аныяк коммунист Николай Байкара ам-на харын чүвениң ужурун чугаалай берди.

— Малдың чидириин болдурбас дээш бо чылын хой ооллдаашкынын харыүгда чаңгыс айда эвес кылдыр таарыштырган бис.

— Ажылды эде организастааныар ол ышкажыл, ооң ажыктыг талазы кандыгыл?

— Ийе, харын, бичии эде көргүшүүнер бар. Совхозтуң специалистери-даа, малчынар-даа ону чаңгыс күзел-сорук-биле кылган бис. Ол чүл дээрге — чаш малдың хорамчазын болдурбазы. Бис ону совхозтуң кижи күжүн санап көргеш, ынчаар кылган бис. Бир эвес бүгү коданнарга чаңгыс үеде хой ооллдап эгелээр болза, кадарчыларның-даа, сакманчыларның-даа күжү эмин эртир быдаргай болу бээр. Ынчан чаш малды эки ажаар хамаанчок, чогуур үезинде эмзирери безин берге. Ооң уламынан чидириглер туруп болур.

— Бригадада байдал ам кандыгыл?

— Үш коданда хой ооллдаашкыны дооступ турар, ийи коданда хой ооллдашкыны кидин-түлүк чоруп турар. Коммунист Андрей Содунамның коданында чаа-ла 180 хой төрөэн. Эрткен чылын ол чүс хойдан 110 хураганны камгалап алган. Черле, ынчаш, эрткен үш беш чылда ооң көргүзүү 112 хурагандан кудулавайн турган.

Николай Шаныкович кайгамчык чугаакыр хиреэзинде бодунуң дугайында шоолуг сес чугаалавады. Район Совединиң депутадыы дээрзин депутаттың хөрек демдээ херечилеп турду. Ооң аңгыда ең харысалгалыг даалга — хойжуларның партия организациязының секретары, ынчангаш ол малчыннарның мурнунда турар берге айтырыгларны эки билир болгаш олче сагыш салып турарын ооң-биле чугаалажып ора эскердим. Ол эрткен чылын бир хойга онаштыр 3,2 кг дүктү кыргып алган, планы 2,7 кг турган. Амгы үеде ооң коданында төрүүр 404 хойнуң 352-зи ооллдапкан, хураганнары онча-менди доругуп турар.

Бо удаада ол совхозтуң партия комитединиң идеология активиниң өөредилгезинге чедип келген. Идеология активиниң өөредилгези эгелээр мурнунда бир дугаар хойжу бригаданың кежигүнү коммунист Александр Караоолдуң кыштаанга барып, кыштаглаашкыының байдалын таныжар аргалыг болдувус. Кара-оол Александр ортумак көргүзүглүг малчын. Ол өг-бүлезин-биле 21 чыл малчыннап турар. Ол ургунуң адазы. Ооң хоюнуң хой кезиин төрүпкен болду. Ниити байдалын багай деп болбас, ынчалза-даа үрде туткан кажаа иштиниң көржеңелип, ол-шык апарганындан ол тар болгаш чавыс ышкаш сагыындырды. Кажааның дөрүнде элээн черни үзүктей кажаалап каан. Ынчангаш улам бичии ышкаш. Малчын боду кара эртеи үнген байдалдыр, чадагай кажаа иштинде ажылдаан тур. Бистиң-биле деңге Баян-Кол ортумак школазының чедиги класзының өөреникчилери малчынга дузалажып келгеш, дораан-на кышкы кажааның көржеңин хооруп кирипти.

Баштайгы үеде сакманчылар чогундан дыка бергедеп турдувус. Төрөэн хойларның хураганың улуг хойлар базып калтыр деп бодаш, кажааның дөрүн үзүктээш, чаш хураганнарны иези-биле ынаар киргидивис — деп, малчын чугаалай-дыр.

— Ам кандыгыл?

— Ам төрүүр коданнарда үш-үш тоску классчылар сакманчылап келген. Ол бөш хонгаш-ла олар солчуп турар. Бисте база үш өөреникчи дузалажып тур.

Баян-Кол ортумак школазының тоску классчылары мооң мурнунда чылдарда-даа ыңдыг дузаны малчынарга чедирип турган. Сакманчылап турган үезин бүдүүлүге практиказынга кирер. Оон аңгыда ажылдаан үезин совхоз толеп бээр кыдыр дугуруушкан.

Малчының чамдык хойларының бел кезии шуут-ла эъдиге кирер тастай бергилээн боорга, ооң чылдагаанын айтырдывыс.

— Хойлар боттарының дүгүн чижип турар, ынчангаш ыңдыг-дыр — деп, ол харыылай-дыр.

— Дус чок бооп турары ол бе? — деп харыга арай бүзүрексеведивис.

— Дус бар. Ынчалза-даа... Хереатиң ужуруп конторага келгеш билип кагдывыс. Чүл дээрге, чайгы үеде кажаалар арыглап, дезинфекция чорутпаашындан кажаа саргызы тывылган. Оларның ужуундан хойларның тастап турары ол болган. Совхозтуң түскай эртемниглери бо айтырыг талазы-биле харыы хемчелгерни ап, малчыннарга дээштир дузаны чедирери күзенчиг.

Малчынарга экономиктиг, зооветеөредилге чоруп турарын партком секретары чугаалады. Ону ийи дугаар бригаданың бригадири Седип-оол Чымба база бадыткайдыр.

— Бригаданың малчынарынга өөредилге эрттирер түскай чер чок болганындан кайы-бир малчының аалынга эрттирерин дугуржүп алырдыр бис. Ынчангаш түскай эртемнигler барып эрттирип турар. Бригадавыста хойларның хөй нуруузу ооллдапкан. Эрткен чылын 82 хураганы чүс баштан алгаш, бир дугаар бригадага бичии-ле четпейн барган бис. Ынчалдаа бөш малчыныыс 90-дан өрү көргүзүглүг болган, а дүк садарын ажыр күүсеткен бис.

— Ол көргүзүглер бир малчынга хамаарыштыр планныг онаалдага дүгжүп турар бе?

— Бис ону база өөренип көрген бис. Ол коданнарның турар черинден, одар-белчиринниң делгеминден, малчыннарның дуржулгалыындан база хамаржыр. Амгы байдалды алырга, бригадада бир коданда-ла 350 хире хой бар. Төрүүр коданнарда колдуунда аныяктарны быжыглаан.

— Өг-бүле керээзин ажыглап турар силер бе?

— Ындыг аргаже киреринга өөренип көрүп турар бис. Ажыл-агыйның бо чаа хевири төңчү продукция алырынга кончуг идиглиг болур дээрзинге идегеп турар бис.

Ийет, амгы үеде агроүлетпүр комплекизин интенсивтиг арга-хевирзерже киргеп болганда айтырыг чаңгыс — ажыл-агыйны ажыл-херекчи ёзу-биле углап, башкарары. Ол чүл дээрге-ле, бот-орулга-чарылга-дыр. Кайда бот-орулга-чарылганың хевирлери эки тургустуунан болдур, ында кажаалга, ында хөй болган шынарлыг продукция. Ынчангаш бот-орулга-чарылганың бир хевири өг-бүле керээзин Баян-Колдуң малчынарынга иептередирге оларның чедишкиннери улам өзер ужурлуг.

Ш. КУУЛАР.

ОРБИТАДА АЖЫЛ-ИШ

Ужудуушкун башкарар төп, март 3. (СЭТА). Космонавтылар Юрий Романенко биле Александр Лавейкин космоста «Мир» комплексте ажылын үргүлчүлеп турар.

Эрткен хүннерде ужудуушкун программазында көрдүгенин ёзугаар техниктиг, технологтуг болгаш геофизиктиг шинчилел ажылдарын кылган. Баш удур тургускан хүн чурумун ёзугаар космонавтылар бөгүн боттарының кадымның байдалын шинчиирлер. Чижээлээрге, чүректиң болгаш хан-дамыр оруунуң ажылдан турарынга хамаарыштыр шинчилелдерни кылырлар.

Космоска материаловедение талазы-биле программада көрдүнген шинчилелдерни кылыры үргүлчүлеп турар. Чурттуң улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының специалистериниң чагыы-биле чер кырының элээн хой районнарын чурукка тыртыырар.

Башкарылгалыг «Мир» комплекс эки ажылдап турар.

Космонавтылар Юрий Романенко биле Александр Лавейкиниң кадымның байдалы эки.

ХООЧУННАР КАЯА-ДАА ХҮНДҮЛҮГ

Делгем хөректеринде хавыяалар чайынналган хоочун кижилер Политиктиг чырыдышкын бажыңыкыг делгем залыиче шуужуп кирип турду. Оларның аразында дайыының хоочуннары хөй болду. Ол ышкаш күш-ажылдың шылгараңгай кижилери база бар. Дайыының болгаш күш-ажылдың бүгү-эвилел организациязының бистиң республиканың тургузукчу конференциязы эгелээр мурнунда хоочуннар аразында чугаалажып, амыдырал-чурттагласын айтыржып турдулар.

Делгем залдың сандайларын чүгле хоочуннар эзеледи. Оларның хөректери алдынсарала кылдыр көстүр. Хоочуннарының кайызының-даа дугайын магадал-биле чугаалап болур. Тоора-Хемден Василий Дамдын-ооллу, дайыының хоочуннарындан Кыргыс Чамзырыңны, Монгуш Амаанны, Василий Никитинни—кым-даа танымыр. Болар чон-биле, ылаңгыя аныяктар-биле хөй удаа ужуражып тураалар.

Хоочуннарны чыылдырган сорулгазы — оларның республика чөвүлелин тургузаары. Ол дугайын илеткел кылган Тыва АССР-ниң социал хандырылга министри **С. Д. Киров** чугаалады.

«Хүндүткелдиг кырганнарывыс илеткелди болгаш саналдарны кичээнгейлиг дыңнап ордулар. Х. А. Анчымаа-Тока, хоочун чогаалчы Л. Б. Чадамба болгаш оондаа өскелер маңаа чүве чугаалааннар.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва об. комунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшиниң** чугаазын чыылганнар улуг соңуургалыбиле дыңнааннар. Дайыының болгаш күш-ажылдың хоочуннарының үлегер-чижээн, оларның хөй кезиниң улус ажылагыйының адырларында амдаа чедиишкинниг болгаш үлегерлиг ажылдап турарын ол демдеглеп, оларга өөрүн четтириишкиниң сөстерин чугаалап, оларга кан-кадаңкышылды, амыдырал-чурттагласынга чедиишкиниерни күзээн.

Кызыл районда «Тнилелге» совхозтуң малчыны, орден-хавыяалыг хоочун Баандоо Оидарның саналы база солуу болган. Ол пенсиялап алгашдаа чедиишкиниг ажылдап турар. Кадарган иттеринден немелде деңзини ап, ажыл-агыйдан макталды ап турар. Совхозта аныяктарның үлегерлиг дагдыныкчызы.

Кырганнарже партия болгаш чазак доктаамал кичээнгейни салып турар, бо хүннерде хоочуннар барык дөгерези ажылдап тураалар. Ооң чижээнге дыка хөй кижини адап болур. Олар — баштайгы коллективтиг ажыл-агыйларның үндезилекчилери, үжүк-бижик өөредилгезиниң баштайгы башкылары. Даймы чылдарында социалистиг Ада-чурттуң дайынындан камгалашканнар. Кырганнар бо хүннерде чурттаа эде тургустунуушкунуун, дүргедээшкиниң идепкейлиг киржикчилери. Коллектив бүрүзүнде аныяктарның идегелдиг дагдыныкчылары. Кандыг-даа ажылдың мастерлери дээрзин чүве чугаалаан улус онзалап демдеглеп турган.

Алгы заводунда идик кылыр ажылчын Григорий Иванович Гавриченконуң ажылчын стажы алдан чыл четкен. Ол заводта дөртен чыл ажылдаан. Пенсияже үнзе-даа ол будуүлгеде ажылдавышаан, хөй-ниитиниң ажылдарында база киржип турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларындан Чола Монгуш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Ол ышкаш хоочуннардан 375 кижи чер-чер Советтериниң депутаттары. Хоочуннардан улус өөредилгезиниң тергииннери база кайы хөй.

Бо конференцияга хоочуннарның область чөвүлелин тургускан. Оон состаавынга 56 кижини бадылаан. Ооң даргазынга **Т. Ч. Норбуну** сонгаан.

Конференция сөөлүнде хоочуннар хөгжүм-шин театрының артистериниң болгаш «Радость» ансамбльдиң бичии чаптанчыг артистериниң концертин көргеннер.

ЧУРУКТА: конференцияның залында.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Эде тургустунуушкун

„ШЫННЫҢ“ КӨРҮНЧҮҮНДЕ:

«КӨК-ТЕЙ» СОВХОЗТУҢ КӨК-ХАВАК СҮТ-БАРААН ФЕРМАЗЫ

Эде тургустунуушкун — социал адырны колдады хөгжүдери, совет кижилерниң күш-ажылының, амыдыралының, дыштанылгазының, өөредилгезиниң болгаш медицина хандырылгазының эки байдалдарынга негелделерни улам-на долузу-биле хандырары, кижи бүрүзүнүң болгаш ниитизи-биле ниитилелдиң угаан-бодал байлаан, культуразының дугайында доктаамал сагыш салыышкыны; ол болза амыдыралдың улуг хемчээлдиг, үндезин айтырыгларын улусту сагышсырадып турар агар айтырыглар-биле катай шиитпирлеп шыдаар аргалыг болуру-дур .

(СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунга эш М. С. Горбачевтуң илеткелинден).

Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Хавак сүт-бараан фермазы — республикада эки ажылдыг фермаларның бирээзи. Ферманың мыйыстыг бода малының ниити баш саны 1200, оларның 430-и саар инек. Он ийиги беш чылдың баштайгы чылында ферма республиканың фермаларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, 1120 тонна сүттү бүдүргеш, 982 тоннаны күрүнеге саткан. Бүдүрген сүдүнүң барык шуптузу азы 99,5 хуузу бирги сорттуу болган. Ферма чүгле сүттүң шынары дээш эрткен чылдың түннелдери-биле 45 муң рубль арыг орулганы ап, совхозунуң экономиказын бижыглаарынга үлүүн киириштирген. Сүт саап алырының талазы-биле республикада чаа рекордту тургускан. бир инектен-не чылда 4027 кг сүт санган саанчы база ол фермада.

Эде тургустунуушкуннуң төп звенозу — күш-ажылчы коллектив. Бо арынга ол мурнакчы коллективтиң киирип турар салыышкынының канчап чедип алдынганын, ында күш-ажылды болгаш продукция бүдүрерин канчаар организастаанын таныштырардыр бис.

СЭКП Төп Комитединиң январь (1987 ч.) Пленумунга эде тургустунуушкун болгаш партияның кадр политиказының дугайында илеткелинге М. С. Горбачев кижи факторун хөгжүдерин, социал айтырыгларны шиитпирлээрин чугулалап айтып тура, мынчаар чугаалаан: «Эде тургустунуушкун — социал адырны колдады хөгжүдери, совет кижилериниң күш-ажылының, өөредилгезиниң, дыштанылгазының болгаш медицина хандырылгазының эки байдалдарынга негелделерин улам-на долузу-биле хандырары...»

Фермада бо талазы-биле кичээнгейге ап болур эки чүүлдер база бар.

КАНЧАП ЧЕДИП АЛГАНЫЛ?

Фермада амгы үеде шупту 63 кижи ажылдап турар. Коллектив сөөлгү чылдарда сүт бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле көргүзүглерни чыл санында бедидип келген. Чижээлээрге, онгу беш чылдың баштайгы чылында — 1981 чылда — 635,5 тонна сүттү бүдүргеш, 558 тонналы күрүнеге саткан болза, 1985 чылдың түннелдери-биле ол көргүзүглер 971 тонна болгаш 869,3 тонна чедир ескен. Ферма ол күш-ажылчы чедишкиннерин он ийиги беш чылдың баштайгы чылында ооң-даа бедиткен. А бо чылдың январь, февраль айларда көк-хавакчылар ниитизи-биле эки ажылдаан, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээргe хөй сүттү бүдүргеннер.

Бедик күш-ажылчы көргүзүглер канчап, чүнүң дузазы-биле чедип алдынып турарыл?

Совхозтуң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, фермада ажылдап турарларның хөй нуруузуунуң бадыткап турары-биле алырга, ферманың бригадири Игорь Петрович Сагоян бодуюң билдилиг, идепкейлиг, ажыл-ижи-биле ферманы республикада мурнакчы коллективтерниң одуруунче үндүрүп, коллективти бижыктырган, социал хандырылганы экижиткен бооп турар. Шынап-ла, онда мынчаар чугаалап-даа, санап-даа турары шын дээрзин аңаа чораан бүзүредивис.

И. П. Сагоян 1979 чылдың майдан эгелеп бо фермага бригадирлеп эгелээн. Ынчан кандыг турганыл, көрээли. Ферманың мыйыстыг бода малы 700 баш, ооң иштинде 380 баш саар инек турган. Ооң материалдыг базазы — чүгле ийи инек кажаазы болган бир бызаа кажаазы база төрүүр инектер кажаазы, аныяк мал кажаазы, ол-ла. Ол кажааларның бирээзин түүйбудан тутkан болгаш буступ, төктүп эгелээн. Өдек аштаар транспортёр чүгле чаңгыс кажаада. Ферма чайын көжүп чоруур, ынчангаш саанчыларга, кадарчыларга хат-чаашкыйдан чаглактанып безин арга чок, инектерни ажык дээр адаанга саар турган. Ол ышкаш ферма коллективиниң күш-ажылчы сагылга-чуруму кончуг четпес, саанчылар болгаш кадарчылар арагалаап ажыл үзүү үзер, ажыл шагы барымдаалавас таварылгалар хөй турган. Ферма суурунуң магазинииге арага айманы үргүлчү садып турган. Магазинде бажың эт-херексел, идик-хеп, аъш-чем аймаа эвээш. Кижилериң бажың-балгадынга кире бээрге, шоодуг-ла эт-херексел чок, эмгеесеже чок. Ниитизи-биле баштайгы үеде бергелер хөй турган: чуртталга бажыңнары чедишпес, дуржулгалыг, кызымак кадрлар эвээш, амыдырал хандырылгазы куду, күш-ажылды организастааны багай. Ооң түүнелинде баштайгы чылдарда ажылдың үре-түңнелдии эвээш, сүт бүдүрүлгези куду, сүттүң шыңары чавыс турган.

Бо четпестерни канчап эдерил, чүүден эгелээрил? деп айтырыг тургустунуп келген.

Ону мынчаар эгелээн. **Коммунистер, комсомолчулар болгаш мурнакчы ажылчынар бактааган активти тургузуп алган.** Актив чүү-даа мурнай арагалаашкын-биле демиселди эгелээн. Чүге дээрге арагалаашкын фермаңың экономиктиг, социал база мораль талаларынга багай салдарны чедирип, кижилериң кадыкшылыгына хора чедирип, күш-ажылдың сагылга-чуруму үрээриниң кол чылдагаанын болуп турган. Актив бүдүн коллективи чыгган, ниити хураалга фермаңың магазииниге арага аймаан садарын шуут хоруур дугайында айтырыгны Кызыл райпозунуң баштаар черинге тургузарын шиитпирлээн. Райпо баштаар чери ол шиитпирбиле чөпшээрешкен. Ынчалдыр фермага чаа байдалды тургузуп эгелээрге, чамдык ажылчынарга ол таварышпас болган. Ынчангаш коллектив олар-биле чардыр ужурга таварышкан — ажылдан үнүп чорупканнар. Ынчалза-даа хөй нуруузуу актив эде кижизидип шыдаан. Арагалаар чорукту 1981 чылда шуут соксаткан. Ооң соонда ажылчынарның корум-чуруму экижип, күш-ажылчы сагылга-чуруму бижыгып келген. Ооң уламыдан ажылдың технологияларын сагыш-ры, күш-ажылдың организастаашкыны экижип эгелээн.

Ооң-биле кады саанчыларның, кадарчыларның ажылдаар, чурттаар байдалдарын экижидеринче, оларның ажылгырын, харысалгазын, бот-идепкейин бедидеринче кичээнгейни күштелдирген.

Ферма ажылчыннары понедельник санында, эртенги саалда соонда, кызыл-булуңга чыглып келген хураддан, эрткен неделяда ажыл-ишти, чедер-четпести чаңгыс-даа арттырбайн сайгарып чугаалажыры эки чаңчыл апарган. Кандыг-даа коллективке ниити бодалдардан, шиитпирлерден ангыда, ооң кежигүнниериниң хууда бодалдары база турар, ынчангаш хураалга болган санал-онал бүрүзүнге кичээнгейлиг болуп, тургустунуп келген айтырыгларны кижи бүрүзүүүң киржилгезинбиле ханы өөренип көргеш, хемчеглерин дораан ап турар. Чедер-четпестерни кижилериң боттары-биле дорт чугаалажып, сайгарып ап турарындан хөй дужаалдар бижиир чоруктан адырлып, саазын-биле ажылды база эвээжедип турар.

Фермада ажылдап турар кижилер олариың саналдары, сүмелери анаа-ла эрте бербес дээрзин биле бергенер. А ол дээрге кижилерни боттарының туружунга ёзулуг ээ кылдыр кижизидериниң идегелдиг аргазы. СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунга М. С. Горбачев «Демократияның хөгжүлдези чокка, ажылчы чоннарның калбак киржилгези чокка эде тургустунуушкуннуң соруглаларын боттандырып шыдаас бис» — деп чугаалаан болгай. Ооң чамдык илереллерин бо ферманың чижээнден көрүп болур. Ферманың ажыл-амыдыралының бүгү талааларынга ажылчынарның идепкейлиг киржилгезин мында ылап-ла чугулалап турар. Коллективте кижи бүрүзүнүң санал-оналын ынчалдыр кичээнгейге алыры, өөренип көөрү — күш-ажылчы коллективке ажык-чарлыг болуруңүң аргазы.

Ажык-чарлыг чоруктуң, демократизмниң дузазы-биле фермада сөөлгү чылдарда хөй чүүлдерни өскертиен, чаартkан. 1980 чылда доктаамал чайлагны кылып алганнар. Дараазында чылын инектериң баш саны өскенин-биле бир доктаамал чайгы саалда черини тургускаанар. Ооң-биле кады фермаңың төп турлаанга механизация ажылдарын чорудуп турган. Кажаа бүрүзүнге өдек аштап үндүрер транспортёрларны кылган. Оларны кылган соонда, саанчыларның хөй үе-шакты, күштүү үндүрүп турган аар-берге ажылы чиигээн. Эрги ыяш кажаалы чаарткаш, төрүүр 80 баш инек турар кажаа кылдыр эде дерип алганнар. Мал чемгерер механизастаттынган шөлдү кылган. Саанчыларның автосуггырылга аяктары ишкир эвес, үрелинчел, таарымча чок деп саналын өөренип көргеш, эрткен чылын септелге-транспорт бүдүргүлгезинге 300 санныг ишкир, улуг авточемгерилге савалары кылдыр эде кылдыртып алганнар.

Ферманың чайгы септелгезин чайгы үеде хостаны берген көчегарлардан болгаш **өске-даа кижилерден бригаданы тургускаш,** боттары өй-шаанда кылып алырлар. Ол ышкаш сүт өвертүр машина, автобус турар гаражты боттары кылып адаанар. Болдунар-ла чүүлдерни боттарының күжү-биле кылып алыры эвээш чарыгдалдарны үндүрер деп оларның санап турары чоп.

Сүттүң шынарын дыка бедиткени ында ажылдарны механизастаанында, технологияларны шиитгээткенинде, ажылдың организациязын экижиткенинде, санитар-гигиеналыг дүрүмнерни сагып турарында, а кол-ла чылдагаан — кижилериң ажылынга ан сеткилдит хамаарылгазында, мергежилиниң бедиинде, ээ-харысалгалыында. Ам оларның аразында «бистиң херээвис эвестир, удуртукчулар билир ыйнаан» дээр, коллективниң ажыл-амыдыралынга тоомча чок, бодунуң дужүп хараар ажылчын чок деп болур. Ынчангаш ферманың бригадири баштайгы хүнненден эгелеп-ле бодунуң удуртуп турар кадрларын четпестерге, идепкей чок чоруккa эптеш чок, дешилгелиг чүүлдерге чүткүлдүг кылдыр кижизидерин кызып келген чоруу үре-түңнелдерни бере берген деп дорту-биле чугаалап болур.

Инектериң оолдаашкынын шын таарыштырбаска, кижилериң ажылын чамдык айларда чай чокталдыра бээр, а арткан айларда аңаа туруушкуннарны болдура бээр. Ферманың зоотехник-селекционери совхозтуң зооветспециалистери-биле сүмележип тургаш, ону таарыштырганы эки. Уксаажыдылга үчёдүн чогумчалыг тургускан. Ферма эрткен чылын симменталдарны кызыл-шокар голштинофриз деп уксаа-биле хайнакташтыргаш, 247 баш бызааны алган. Симменгал инектерге көөрде, ол чаа уксааның инектери хөй сүттү бээр.

Фермада кадрлар талазыбиле айтырыг база шиитпирлеттинген. Ол —бригадириң болгаш хөй-ниити организацияларының демниг ажылының ачызы.

Кижи—кол бүдүрүкчү күш. Бригадирден коллективте мурнакчыларны адаарын дилээривиске, «бисте ам шупту — мурнакчылар» деп, ол харыылады. Шынап-ла, ферманың саанчыларының кижи бүрүзү эрткен чылда социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Бир инектен чылда 2000 килограммдан эвээш сүт саап алган саанчы чок. Коллективтиң шуптузун ынчалдыр кижизидип алыры белен эвээ болбайн аан.

Ону мында чедип алганының бир барымдаазы —**коллектив эрткен чылдың апрельден эгелеп бригада керээи-биле ажылдап эгелээни.** Ажыл-херектиң ол дешилгелиг аргазынче шилчилге фермада ажыл-ишти улам тодаргай организастаарын, кижилер боттарының аразында ооң-даа демниг, кижи бүрүзү даанган херээ дээш улам харысалгалыг болурун хандырган. Ферманың ажылчыларын ам ажылдың төнчү түңнелин, бодунуң күш-ажылының болгаш ооң төлевириниң аразында дорт харылзааны ыяк билир, бедик эчис түңнелди чедип алырынга чүткүлдүг.

Фермада саанчыларының болгаш өске-даа ажылчынарның мергежилин бедидеринииң системазын ажылдап кылган. Эрткен чылын экономиктиг өөредилгениң түңнелдерин үндүрүп тура, коллектив кежигүнниериниң аттестациязын эрттирген. Ооң түңнели-биле он үш саанчыга бирги болгаш ийиги классты тыпсып, шалыңын өстүрген. Коллектив «даарта бөгүнгүзүнден-даа артык эки ажылдаар» деп девизтиг ажылдап турар.

СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунга илеткелинге М. С. Горбачев «Ниитилел амыдыралын демократчыдарының кол угланышкыны — удуртур ажылдарже партия кежигүнү эвес эштерни депшидери болур» — деп чугаалаан болгай. Игорь Петрович партия кежигүнү эвес, ынчалза-даа ол ажыл-херээнге кызымак, организакчы чоруу-биле коллективтиң хүндүткелии, совхоз удуртулгазының бүзүрелии чедип алган.

СОЦИАЛ АМЫДЫРАЛЫ

Ферманың саанчылары, кадарчылары болгаш ында өске-даа ажылдап турар кижилериң хөй нуруузу ол сууржугашта чурттап турар. Суурда үлетпүр болгаш аъшчем барааннарының холушкак магазини, уруглар сады, клуб, чунар-бажың бар.

Саанчыларның уруглары дүн-хүн чок ажылдаар садиктe хаара туттунган. Ынчангаш кымга-даа орайга чедир ажылдаарынга таарымчалыг.

Суурнуң ниити байдалы арыг-силиг, кудумчуларда, чуртталга бажыңнарының чанында ыяштарны тарып, чаагайжыдылганы чорудуп турар. Важыңнарның даштын агартыр чугайлап кааны кудумчуларны аян-шинчи киирген.

Чурттакчылар бажыңнарының девискээриниде огородтуг, ногаа аймаан тарып, чамдыктары хаван, инек-даа өстүрүп турар. Огород тарыырынга херектиг өдек сөөртүрүн, малина, клубника, ранет сыптарын садып алырын коллективти-биле кылып турар.

Кудуктардан сугну чиңге хоолайлар дамчыштыр кудумчуларже аксып каан, оон бажыңнарының өөлери огородун суггарып алыр.

Картофель тарыыр шөлдү совхоз тускайлаан, трактор-биле чардырып берип турар.

Игорь Петрович Сагоян бүдүрүлге ажылы, план күүселдези-биле чергелештир, ында чурттап, ажылдап турар кижилериң амыдырал-чурттalгазынче сагыш салып келген. Бир дугаарында, арагалаар чорукка, сагылга-чурум үрекчилериге удур шыңгыы демиселди чорудуп эгелээн.

Коллективинге даянып, коммунистериң, комсомолчуларының, хөй-ниити активчилериниң идепкейин көдүрүп, ажылдадып турар. График ёзугаар дежурныйлаашкынны тургускан. Дежурныйлар суурда ниитн корум-чурумну-даа, сиген кажаазын, ферманың инек, бызаа кажааларында дүнеки өөлчегниң кадарчыларының, кочегарларның ажылын хайгаарап турар.

1981 чылда сүт-бараан фермазының суурунда магазинге арага сатпас кылдыр коллектив боду доктаадып алган. Ол чорук сагылга-чурумну быжыглаарынга кончуг идиглиг болганын бригадир чугаалаан.

Акша-шалың алгаш, кижилер эки эт-херексел садып алырын бодаар апарган. Бо суурга мурнуда чамдык өг-бүлелерниң бажың-балгадының ишти хирлиг, арага-дарыга хандыкпыыр чоруктар турган, ам ындыг өг-бүле чок болган. Бажың бүрүзү чаа мебель, хевис, телевизор, соодукчу дээн ышкаш үр үеде эдилээр, аар өртектиг эдсепти садып алган. Кижилерниң чурттап турары шырак, чамдык өг-бүлелер чиик автомашиналыг. «Эки чурттаар дизе, эки ажылдаар херек» деп партияның идип үндүрген девизин көк-хавакчылар ажыл-херээнге, амыдыралынга бадыткап турары ол.

Маңаа хөй-ниити организацияларының, ылаңгыя херээжиннер чөвүлелиниң, цехкомнуң ролюн чугаалаары артык эвес.

Пятница хүнүн **арыг-шевер хүнү кылдыр доктаатkан.** Ол хүн олар бажыңнарны кезип, кайы өг-бүле септелге кылырынга кандыг дуза (чүгай, будук болгаш ооң-даа өске материал) херегин, азы арыглаңып, чугайлап алыры-биле хуусаа берип каап, хайгаарап-даа турар. Чижээ, эрткен чылын 6 бажыңның одалга системазын суг-биле одаар кылдыр кылган, дөрт квартираның суугузун эде салган, чамдык бажыңнарның крышазын база септээн. Ындыг ажылдарны кылырынга материалдарны тып, бригадир боду киржип турар.

Фермаңың ажылдакчылары шупту бажың-балгат-биле хандыртынган, чаа чуртталга бажыңнары немежип турар. Эрткен чылын 2-2 квартиралыг үш, 3 квартиралыг бир чаа чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген.

Суурнуң чурттакчылары чаагай чаңчылдарны амыдыралга нептередири, бодунуң суурун бедик культуралыг суур болдурары дээш деңниг ажылдап турар.

БОТТАРЫ ОРГАНИЗАСТАП ТУРАР

Улуг эвес клубтуң иштидашты арыг-силиг. Аңаа дыштанылга кежээлери эрттиреринге сандайлар, олуттар четчир. Шыдыраа, шашки дээн ышкаш ойнаар хереклер-даа бар.

Ында ниити ыры бөлгүмүн тургузуп алганнар. Фермаңың бот-тывыгыр артистери совхоз төвүнге, а контораның ансамбли фермага кээп оюн-концертин көргүзе бээр.

Кижилериң хостуг шагын, дыштанылгазын фермаңың коллективи ында хөй-ниити организацияларының күжүү-биле бир деминг организастап турар. Ында клуб ажылдакчызы чок-даа болза, комсомол организациязы, цехком, херээжиннер чөвүлели дыштанылга кежээлерин, лекция, беседаларны боттары организастап турар.

Мурнунда чылдарда дыштанылга кежээлерин колдууда чүгле байырлалдар таварыштыр эрттирип турган болза, ам дыштанып хүниерде клубка кандыг-бир кежээни, оюн-тоглаанны бо-ла эрттирер апарганнар. Чижээ, Чаа чыл таварыштыр ёлканы бичии уругларга (уруглар садының уругларынга), школачыларга, улуг уруска түс-түзүүнда эрттиргилээн. Январьда бир дыштанып хүнде боттарының кылганы тыва чемнер делгелгеаин эрттирген.

Фермаңың саанчылары, бызаа ажаакчылары, кадарчылар, специалистер, садиктиң ажылдакчылары ескээртен дуза манап олурбайн боттары клувуга ойнап, хөглеп организастыг дыштанып билир.

Ынчалза-даа бөлгүмнер, дыштанылга кежээлери организастаарынга музыкант чогу шаптыктап турар.

Фермада күш-культурага, спортка хандыкшылыдыглар база бар. Спортчу оюннарны чамдыкта ойнап турарлар.

Фермаңың девискээринде катокту чылдың-на дошталдырып каар, аңаа улуг, биче кижилер конькилеп ойнаар. Майыктаастыг элээн каш хаактарны совхоз садып берген, кыжын олар хаактап турар. Чайын волейбол, баскетбол ойнаар шөлдү база дерип каан.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАР УЛАМ ТУРГУСТУНАР

Совхозтуң дирекциязының талазындан болдунар аргаларны ажыглап, Көк-Хавак фермазының ажылдакчыларынга таарымчалыг байдалды тургузары-биле хемчеглерни ап турарын демдеглээрии артык эвес. Чижээ, харыугда 10 килограмм хеп чуур машиныны салгаш хеп чуур ниити черии бир бажыңга тургузаарын планнап турар.

Амгы үеде фермада столовая азы буфет, ниити чунар-бажың чок. Төлевилел документациязы белеткеттинген чаа об'ект — малчыннар бажыңының тудуун бо чылын фермага кылып эгелээрин планнаан. Ийи каът малчыннар бажыңы ажыглалга кире бээрге, ферманың ажылдакчыларынга кончуг таарымчалыг апаар. Кызыл-булуң, буфет, медпункт, магазин-даа аңаа келир. Сонуургал аайы-биле белгүмнерни организастаарынга-даа арганы бээр. Ылаңгыя аргыырының белгүмүн организастап алырынга ферманың херээжен ажылдакчылары сонуургалдыг.

Кижилериң ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдар моон соңгаар-даа тургустунар, чаартылгалар болур.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЗА ЧОГУУР ЧҮҮЛДЕР

Фермада продукцияның бот-үнезиниң шоолуг-ла кудулаваын турары—дүвүренчиг айтырыг. Ооң кол-ла чылдагаанnары — инектиң чаш төлүн эвээш ап келгенинде, мал чемнериниң багай шынарлыг болуп турарында. Ынчангаш малдың продуктулуун бедидеринге малды долу рационнуг, шынарлыг чемнер-биле хандырары онза чугула. Совхозтуң мал чеми белеткекчилери чеже-даа хөй мал чемнери белеткээн болза, ооң шынары багай болганындан, ферманы карылгага таварыштырып турар. Ферма чүгле январьда безин мал чемнеринге 21 муң рубльди чарып, артык чаргалдарны кылган. Ол чек системазын ажыглап турар коллективке камналга чок болуп турар.

Фермаңың саап инек турар кажааларын алды одуруглуг кылып каанындан, оларның ишти дыка тар. Кажаалар эрги төлевилелдиң.

Бо четпестерни эдеринге база ферма коллективиниң дүргедээшкин ёзузу-биле бодуюң мурнунда салган сүт бүдүрер, немелде деңзи алыр, чаш төл алыр талазы-биле сорулгаларын боттандырарынга совхозтуң удуртулгазындан, тускай эртемниглерден боттуг дузаны чедирери негеттинер.

ФЕРМАДА

СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЖЕ КИРГЕН

СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунга чүүлдүгзүнүп деткээни «Күрүне будүрүлгезиниң (каттыжыышкыныныңың) дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Хоойлузунуң төлевилелии бүгү улустуң чугаалажып ковор-биле киирген. Чаа документ совет улустуң улуг сонуургалын хайныктырган. Ол бүгү ажылчы чонга хамааржыр. Үлетпүрүң, кодээ ажыл-агыйның, тудугнуң болгаш өске-даа адырларның социалистиг бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазын, бот-башкарылгазын ында тодарадып турар.

Канчаар ажылдап турарыл, карылгалыг бе, азы орулгалыг бе, хереглекчилериниң чагыгларын долузубиле хандырып турар бе, азы кымга-даа хереглеттинмес продукцияны кылып турар бе? Күш-ажылчы коллективтиң ажыл төлевири болгаш социал хөгжүлдези оон кончуг хамааржыр.

Ол хоойлунуң 14-кү күш-ажыл болгаш ажыл төлевири деп чүүлүнге дүүштүр Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң МТМ-де инженер-техниктиг ажылдакчыларының, ажылчыннарның болгаш трактористерниң канчаар ажылдап турарын моон адаанда парладывыс.

Ажылдакчы кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болза, ак сеткилдиг болгаш эки ажылдаары, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери, продукцияның шынарын экижидери, чоннуң байлаан камнаары болгаш байлакшыдары, күш-ажылдың сагылгачурумун сагыыры болур. Бо талазы-биле МТМ-ниң коллективинде ук Хоойлунуң төлевилелинге дүүштүр кандыг ажылдар чорун турарын көрээлиңер.

Коллективте ниитизи-биле 30 ажыг кижи хаара туттунган. Кижи бүрүзү тускай мергежилиниң аайы-биле ажылдап турар. 1987 чылдың февраль 1-ден эгелеп бот-орулга-чарылгаже шилчээн. Ам дээрезинде кымның канчаар ажылдааны, ажыл төлевири билдинмес. Ол бүгү ай төнчүзүнде санаашкыдан көстү бээр.

Күш-ажыл курлавырларын долузу-биле ажыглаар дээш ажылдакчы бүрүзүнге бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Кижи бүрүзүнүң турар чери арыг-силиг. Эстетти чаңгыс черде таарыштыр, эмге-секселикг салган. Ажылдаар черлеринде аттестацияны чорудуп турар. Кижи бүрүзү бодунуң разрядын бадыткаар дээш мергежилиниң аайы-биле билиин бедиткен. Бирги класстың механизатору 12 кижи бар. Оларның шалыңына 20 хуу немелде төлевирии бээр. А ийи-

ги класстың механизаторларына 10 хуу төлевирии немээр.

МТМ-ниң коллективи бот-тарының хуралынга бот-орулга-чарылгалыг керээ-биле ажылдаарын совхозтуң дирекциязы-биле дугурушкан. Керээге ийи таладан ат салган. Керээ ёзугаар ажыл шуудаандан бээр ай чедип турар.

— Бот-орулга - чарылгаже шупту коллективти-биле кирдивис. Чогум кандыг түнелге чедерии билбес-тир бис. Моон мурнунда чылдарда совхозтуң дирекциязының талазындан ажыл-биле хандырбас таварылгалар тургулаан. Ам ындыг эвес. Кижи бүрүзү быжыглаттынган участоктуг. Кайы хире ажыл-

даар сен, ол хирени алыр сен. Механизаторларның харыысалгазы бедээн. Ажылдан озалдап, ажыл шагы, хүнү үзер кижи көңгүс чок. Техниканың учёт-отчёдуун автомеханик Ч. К. Монгуш, гараж эргелекчизи А. М. Даизырын олар тургузуп, септелгени ёй-шаанда чорудуп турар. Ам дээрезинде 8 сеялка, 6 андазын бүрүн септеттинген. Тракторларның септелгезин ам-даа уламчылап турар бис. Хоочун трактористер Сергей Оидар, Соскур Монгуш, Владимир Салчак, аныяктар Артур Кавай-оол, Михаил Топоев, Александр Сарыг-оол олар септелгеге идепкейлиг киржип, шалыпкын ажылдап турарлар. 14 дугаар чүүлдүң ийиги кезээнде «Күш-ажылдың күчү-шыдалын эң долузу-биле ажыглаар болгаш ажылдакчы кижи бүрүзүнге таарымчалыг байдалдарны тургузар» дээн. Бис ону база чугаалажып көрдүвүс. Кижи бүрүзү ажылдаар черии боттары аштап, арыглаар. Оон-биле кады экономиктиг ооредилгени база чорудуп турар. Ону совхозтуң кол бухгалтери Д. Х. Монгуш, экономист Татьяна Булатова билдилиг эрттирип турар. Ооң соонда аттестацияны база хүлээп ап турар. Чаа Хоойлунуң төлевилелии база танышып, сэйгарып тур бис. Ону эки ханы ооренип алыр болза, моон соңгаар ажылдаарынга, харыысалганы бедидерииге кончуг ажыктыг чүве бо—деп, МТМ эргелекчизи Владимир Степанович Цырукин чугаалап орар.

МТМ-ниң кол ажылы дарганнаар черден эгелээр болду. Янзы-бүрү демир-дестен бир-ле чүве кылырын хоочун дарган Иван Дмитриевич Булатовка септекчилер-даа, трактористер-даа чагып, бола келир. Хоочун дарган 20 ажыг чыл ажылдап келген. Боду пенсияже үнзе-даа, ам-даа даргаанавышаан. Ол бодунуң мергежилиниге аныяктарны ооредип турар. Алдыгы разрядтыг хоочунунга бир шакта 76 көпеек төлеп бээр, а чогум немелде төлевирии канчаар санап турарын билбейн турар.

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң МТМ коллективи чаа Хоойлунуң төлевилелин таныжып, ооренип эгелей берген.

М. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: дарган И. Д. Булатов ажыл үезинде; М. А. Дамба (солагай талазында) О. Д. Ашак-оол техника септелгезинде шалыпкып ажылдап турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

АТ-АЛДАРЫН БОДААР

СЭКП ТК-ның январь Пленуму ленинчи партияның төөгүзүнге чаа чырыткылыг арынны дидим ажыткаш, эде тургустунуушкунну улам байдыдып сайзыраңгайжыткынга сеткилим ханып, төрээн партиямның политиказын долузу-биле деткип турмен. Партияның кадр политиказының негелделериңге дүүшпес чүүлдерии дорт айыткаиы болгаш чамдык адырларда эде тургустуиуушкун ам-даа шулуудавайн турарын январь Пленуму ленинчи туруш-биле дидим илереткеии кончуг шын болгаш чүүлдүг-дүр.

Чажырган канчаар, кадрларны шилип, депшидерде таныш-көрүш, төрел-дергүл чаңгыс чер чурттугларын деткиир, тала-дугай тыртыжар демдектер-биле депшиттирген кандыг-бир кижи шоолуг үр ажылдавайн, ажылының ёзулуг эки талаларын көргүспейн турда-ла ону элек-эргинден мактап, оон-даа өрү харыысалгалыг дужаалдаже бедидер, орденхавыяа-биле каастап-шаңнай бээр, азы даасқан албан-хүлээлгезин ууп чадап, плани ныг даалгаларның күүселдезин хандырбайн, хөй-ниитиниң деткимчезин албайн, атаалдарын баксырадып турбуже, ону ажылындан далаш биле «чайлаткаш», оон өске албан-дужаалче «дүжүлге» солуп, кажар арга-биле оон хуу-салымын камгалап, өскээр шилчидиптер практика бистиң-даа республикавыстың амыдыралыига турган. ам-даа бар-ла болгай.

СЭКП ТК-ның январь Пленуму ындыг практиканың когун үзе шапкаи болгаш кадр политиказынга ленинчи принциптерни катап тургускан. Пленумниуң бо шиитпиринге коммунистер болган партия кежигүнү эвестер сеткили ханып, ону деткип турары таварылга эвес.

Мынчангаш партияның кадр политиказының практиказында чамдык айтырыгларга хамаарыштыр бодалымны чугаалаксадым. Чижээ, партия, совет органнарның харыысалгалыг ажылдакчыларын дээди орден-хавыяага чедир шаңнаар, оларга тускай аттар тыпсыр мурнунда, ол кижилериң мөзүшынарыиың дугайында коммунистер болгаш күш-ажылчы коллективтер-биле баш удур сүмележип, барымдаалаза чогуур деп санаар мен. Ол ышкаш бир-ле кижиниң 50 азы 60 хар харлаанын демдеглээрде, юбилярның чүгле албан-дужаалын барымдаалаар, дораан-ив Ленин орденге чедир, азы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты ийикпе, чоклаа болза кандыг-бир өске алдарлыг атты тыпсыр чорукту болдурбаза кандыгыл? А бир эвес партияның болгаш совет чонуң мурнуига кандыг-бир онза ачы-хавыяалыг, маадырлыг чорукту кылган болза, ооң хар-назыны барымдаалавайн, дээди шаңналдарны тыпсыры черле чөптүг херек болур ужурлуг.

Черле ынчаш орден-хавыяны массалыы-биле үлеп тыпсыр, шуугаар чорукту эвээжетсе эки деп санаар мен. Чүге дизе өрткен 30—40 чылдарда орден-хавыяа-биле шаңнаткан бодүүн ажылчын-даа, тараачын-даа кижилер чон аразынга кайы хире хүндүткелдиг, ат-алдарлыг туржук. Артында-ла «орден-хавыялыг эш...» дээш ооң фамилиязын адаар турду. А ам кандыгыл? Орден-хавыяа, тускай ат-биле шаңнаткан чамдык кижилер бодун чон аразынга төлеп чок ап, үлегер-чижээн көргүспейн, хөрээн шаптыныш, хуузунда байлырынче суидугуп, арага-дарыга хандыкшып, оон кедерезе оорланыр, хулиган дүржок чоруктар үүлгедир, чазактың дээди шаңналдарының ат-алдарын чон караанга бужартадыр таварылгалар бистиң аравыста бар-ла болгай.

Ооң ужурунда мактал, шаңнал, орден-хавыяа тыпсыр айтырыгны эки бодамчалыг кылып, чазактың дээди шаңналдарының ат-алдарын бедидип, быжыглаары негеттинип турар деп билир мен. Мурнуида орден-хавыяалар-биле шаңнаткаш, партияның болгаш чазактың аңаа көргүскен бедик идегелинге төлеп чок болган кижилериң дугайында айтырыгны шыгыырадыры чөптүг деп санаар мен.

А. БОРБАК-ООЛ,
партияның хоочуну.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР МЕН

Назыным улгадып, бо чылдың февральда чедениедим. Эде тургустунуушкуннуң болгаш партияның кадр политиказының дугайында айтырыг чугаалашкан СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунга СЭКП Төп Комитединиң Чиргине секретары М. С. Горбачевтуң илеткелии, аңаа түңнел чугаазын, Пленумнуң доктаалын, Күрүне будүрүлгезиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелии номчуп, олар-биле таныштым. Эң амыдыралчы, амгы үеним негелделеинге дүүшкен төөгүлүг документилерни чүүлдүгзүнүдүм.

Кижи бүрүзү эде тургустунуушкунну бодуи шүгдүнеринден эгелээр, эрги таптаашкынныг ёзу-биле чурттап, ажылдап болбас, СЭКПниң XXVII съездизиниң негелдези-даа ындыг. Эде тургустунуушкун дээрге кижиниң ажыы-чаңы, ажылга хамаарылгазы, бот-негелдези, сагылга-чуруму, чогаадыкчы чоруу, чаа чүүлдерии шиңгээдип ажылдаары деп билир мен.

Бистиң чурттуң амыдыралында үндезии оскерилгелер, чаартылгалар болуп турар. Аңаа кижи бүрүзүнүң бедик тура-сорук-биле киржириизис — бистериниң кол херээзис болур.

М. СЕВЕН,
Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, персоналдыг пенсионер.

КАМГАЛААР, ЧААРТЫР, ЭДЕ ТУРГУЗАР

● ТӨӨГҮНҮҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРАНЫҢ ТУРАСКААЛДАРЫН КАМГАЛААРЫНЫҢ БҮГҮ-РОССИЯ НИИТИЛЕЛИНИҢ ТЫВА САЛБЫРЫНЫҢ IX КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДАН ●

Ниитилелдиң тыва салбырының барык он тос мун ажыг кежигүннериниң төлөөлекчилери чоокта чаа Политиктиг чырыдышкыга бажыңында чыылган. Конференцияның делегаттары ниитилелдиң тыва салбырының отчёттуг үеде кылып чоруткан ажылын анализтеп, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң хоойлуларының негелделерии база төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын ажыглаарының, чаартыш эде кылырының, оларның камгалалын экижиреринииң талазы-биле доктаалдарын амыдыралга боттандырар дээш ниитилелдиң сорулгаларын тодаткан.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының, оларны ажыглаарының айтырыглары бүгү чонуң болгаш күрүнениң сагыш салган турар ужурлуг чугула айтырыы апарып, ону ССРЭ-ниң, эвилелдешкен болгаш автономиуг республикаларның Конституцияларында тодаргайы-биле тускайлап айтып каан.

Отчёттуг үениң дургузунда ниитилелдиң Тыва салбырының кылып, организастап чоруткан ажылдарын адап санап тура, Совет Тыванын 40 чылынга болгаш Адачурттуң Улуг дайынынга совет улустуң маадырлыг Тиилелгезиниң 40 чылын төлептиг уткуурунга белеткелдер үезинде кылдының чоруттунган ажылдарга илеткелчи доктаваан. Бисте күрүне тургузуу болгаш төөгү-революстуг болуушкуннар-биле холбашкан тураскаалдар. Оюн Күрседи, Адыг-Түлүш Чүлдүм, Салчак Тока, Түлүш Кечил-оол, А. Кравченко, П. Щетинкин, С. Кочетов дээн ышкаш кайгамчык кижилериң ады-биле холбашкан тураскаалдыг черлер бар. Республиканың девискээринде, хоорайларында, суурларында кижилерге бараан болдуруп, тураскаал кылдыр артырып алыр, төөгүлүг, архитектура ужур-дузалыг ыяш тудуглар безин арбын. Амгы бо хүннерде оларның ниити байдалы, ажаалда хайгаарал ы, камгалалы, кижилериин оларже кичээнгейи кандыгыл? Конференция чогум-ня бо айтырыгларже кол кичээнгейии угландырган.

Кызыл партизаннарга тураскаалды чаартканда, «Азия төвү» гранит-биле шыптынган болгаш немелде архитектурлуг шимелдеии алган. Партияның болгаш күрүнениң көскү ажылдакчызы Тыванын улустуң чогаалчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. К. Токага монумент тураскаалды тургускан. Кызыл хоорайның элээн каш бажыңнарында алдарлыг чаңгыс чер-чурттугларывыстың адын алдаржыткан мемориалдыг самбыралары аскылаан, улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң шиитпирии ёзугаар чамдык кудумчуларны эде адаан. Тыва чонуң башкызы, оларның культурлуг, эртем-билиглиг болуру дээш могаг чок энергиязын, күжүн, билиин үндүрүп чораан улуг өңнүүвүс А. А. Пальмбахтың төрүттүүнген хүнүнден бээр 90 чыл болганын бо чылын демдеглээр бис. Удавас Кызыл хоорайның бир ооредилге чери ооң адын эдилей бээр болгаш ук ооредилге черииниң административтиг бажыңының баазырига ооң бюстуау туруптар даарын илеткелчи — ТДЛТЭШИ-ниң директору, ниитилелдиң тыва салбырының даргазы Ю. Л. Аранчын айтып, төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының ылаңгыя аныяк салгалдың коммунистиг кижиидилгезиниге ужур-дузалыын демдеглээн.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының херээнге республиканың школаларының ооредикчилери идепкейлиг киржип турар. Республиканың школаларының хөй кеминде чурт-шинчилел музейлери, бүлүңнары бар. Кызылдың № 1. 2. 3. 4. 11. 14, Тураның, Аксы-Барлыктың, Самагалдайның, Сарыг-Сепгий, Шуйнуң, Чадаанының ортумак школаларында кызыл-исчилериниң ажылын конференция эки деп үнелевишаан, төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының Бүгү-Россия ниитилелииниң идепкейжилери Каа-Хем райондан И. А. Достай, Кызыл хоорайдан И. Келик-Сенги, М. Б. Кенин-Лопсан, И. А. Султанова, Н. Г. Савушкина, Л. Н. Деменская, И. Н. Хайманова О. К. Дарыма, Х. А. Анчимаа-Тока, Тожудан В. С. Тамдын-оол, Барын-Хемчиктен Ф. Сеглеңмей, Бин-Хемден А. П. Мужичкова оларның кызыл исчилериниң ажыл-херектеринге дузалажып, боттуг бодалдарын, ажыктыг арга-сүмезин дамчыдып турарын демдеглээн.

Ниитилелдиң ат-алдарының өзүп орары, культура килдистериниң, школаларының, библиотекаларның, хөй-ниити организацияларының ооң ажылынга киржип турары демдеглеттинген. Кызыл хоорайга хаая-даа бол эрткилей бээр кудумчу байырлалдарының үлегери-биле республиканың чамдык ырак районнарында ындыг байырлалдарны организастап эрттирип эгелээни эки эгелээшкин болган. «Эки кылган ажыл элеп-читпес алдар» дижир бис. Эки кылдынган ажылдарывысбиле чергелештир хөй кезиниистиг эскерип эртип турары чүүлдерже кичээнгей салып, сөс биле ажыл-херээнсти карыштырбазывыс чугула. Тыванның күрүнениң хөгжүм-шиин театры—тыва чонуң чоргаарланыр, хүндүлээр чери. Бодунуң хоочунарының, алдарлыг кижилериниң күш-ажылының төлептиг ачызы-биле Төрээн чурттуң бедик шаңналы — «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан культураның болгаш дыштанылганың албан чери. Ооң эзлериниң аразында кымнарны чок дээр. Ынчалза-даа бо хире улуг коллективте мынчаге ниитилелдиң эге организациязы тургустунмаан дээрзии илеткелден дыңнадывыс. Пролетариаттың улуг баштынчызы В. И. Ленинниң овур-хевирии тыва уран чүүлге чедимчелиг ойнап тургускан артист О. Намдараның хөөрүн олар хайгаараар, аштап, арыглап, камгалаар ужурлуг коллективтир. Оон-даа өске бистиң алдарлыг кижилеривистиң хөөрлерин чашпан, сай дуй тудуп алган чыдары тоомча чок, хүндүткел чок чоруувустуң херечизи ол-дур» — деп, ол демдеглээн.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну М. Б. Сундуйнуң саналы делегаттарының кичээнгейин хаара тутган.

— Партийжи даалгам ёзугаар республиканың районнарының шупту-зуига чоргуладым. Оларда бар болуп турар тураскаалдарның байдалы шоолуг эвес. Түс-түс черлерде эрге-чагырга органнары культураның болгаш төөгүнүң тураскаалдарын камгалаар, эде тургузар, төп ажыглаар талазы-биле чон ортузуига кижизидилге ажылын чонуң чурттап турар черлериниң аайы-биле интернационалчы кижизидилгеге дүүштүр чорутпайн турар—деп, ол чугаалаан. Хоочунуң саналынга улаштыр ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы А. Ч. Ашак-оол хорум-базырыктар, көжээлер, хаяларда чурумалдар камгалалынга хамаарыштыр бодунуң бодалдарын илереткен.

Делегаттар—Эраниден Д. Х. Баазан, Өвүрден Ч. М. Чап олар боттарының районнарында ниитилелдиниң ажылчорудулгазының дугайын чугаалап тура, чүгле школаларда эвес, күш-ажылчы коллективтерде революцияның, дайынның, күш-ажылдың хоочуннарының фото-чуруктарын азып, оларның дугайында альбомнарны долдуруп, тураскаалдар болгаш тураскаалдыг черлер камгалалының талазы-биле чоруттунуп турар хемчеглер — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чыл оюнга ниитилелдиниң кежигүнеринииң ажылы-дыр деп түңнээнниер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. А. Маспык-оол конференцияның ажылынга киришкеи болгаш чүве чугаалаан. Хөй национальдыг республиканың ылаңгыя аныяк салгалын интернационалчы ёзуга, бедик моральдыг мөзүшынарга, Төрээн чуртунга, төрүттүнгеиеринге ынакшылдыг, бердингеи чорукка кижизидерии ниитилелдиң тыва болгаш республика район салбырларының чугула сорулгазы болуп турарын ол демдеглээш, бо талазы-биле пропаганда, тайылбыр ажылдарын амдаа калбартырының айтырыгларынга доктааган.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының ролюн улам ынай бедидер, Улуг Октябрьның 70 чыл оюнга уткуштур ажылдарны бүгү салбырларга идепкейжидериниң сорулгаларын айытган доктаалды конференция хүлээп алган.

В. САТ.
«Шыныың» корр».

Кадыкшыл—ниитилелдиң байлаа

ТАНЫЖЫҢАР: 03.

Чоиуң чалалгаларыи диспетчер-фельшер чери хүлээп ап турар, аарыгның хевирии билип алгаш, бир дугаарында дүрген эмчи дузазы хереглеп турар аарыг кижилерни шилип алгаш, оларже дежурныйларны дүрген чорудар. Аңаа дуза көргүскенииң соонда үе чидирбези-биле бригада рацин дамчыштыр диспетчер-биле чугаалашкаш, дараазында чалалганың адрезин алгаш улаштыр чоруп болур азы чалалга чок болза, станцияже ээп кээрлер.

Шак ол байдал кыска үе иштинде хөй чалалгаларга барып болур арганы берип турар. 1985-86 чылдарда дүрген дузаның ой-шаанда кээп турганының түңнелиниде чаңгыс-даа өлүмнүг таварылга болбаан. Дүн-хүнде бир эмчи биле фельдшерге он чалалга онаажып турар. Чалалга бүрүзүнге дежурный бригада ортумаа-биле 35-40 минута чарыгдаар.

Чамдык таварылгаларда ылаңгыя астма, чүрек-дамыр аарыглыг кижилерниң чанынга бригада хөй үени чарыгдап, бергедээн кижи чүгээртей бергизе чедир чанынга олуруп хайгаарап, чүгээртей берген үезинде ийи-үш-даа катап хынап чедип турарлар.

Стационарга эмнедир аар аарыг кижилерни дүрген дуза станциязы эмнелгелерде чыттырып турар.

Ындыг кижилерге колдуунда 2-3-кү чаданың хан базымшкыны, чарлыр четкен согур-шөйүндү, ижиишөйүндү оюлганнары, хырын дежии, ижии-шөйүндүнүн бестер аарыгларлыг кижилер хамаажыр. 1986 чылда эмнелгелерге дүрген дузаның чыттырган кижилери 11,2 хуу болган.

Станцияда эмчиниң болгаш фельдшерниң мергежилии бедидери-биле янзы-бүрү хемчеглерни чорудуп турарлар. 1986 чылда ажылдакчыларның боттарының күжүбиле санбюллетеньнер үнүп, клиника, диагностика, дуза чедирери база чыттырып эмнээриниң мурнуида ап чоруткан ажыл деп темаларга лекцияларны чоннуң мурнунгаа, коллективке-даа кылып чоруткан. План ёзугаар оларның иштинден 23 лекция ургларының янзы-бүрү аарыгларының дугайында. Оон аңгыда чылдарның бир-бир үелеринде өөскүп үнүп кээр онза айылдыг халдавырлыг база халдавырлыг аарыглар дугайында лекциялар база номчуттуган.

Дежурныйның ажылын хүн бүрү аналиэтеп турары улуг дузалыг болуп турар. Оон ужун хүннүң-не кол эмчиниң ёрээлиниге 9 шакта станцияның эртенги хуралын эрттирип турар. Аңаа бүдүн хоиукта кылып чоруткан ажылдың түңнелин, оон үезинде болган бүгү-ле болуушкуннарны, четпестерни, оларның чылдагаанын сайгарып турар. Хурал бүрүзүнге эмчегиниң кол эмчизи, дежурный диспетчер чоруткан ажылының дугайында илеткээр. Шупту чугаалажып көрген чүүлдерии эдлчег, болуушкуннар демдеглээр журналга кииp бижип каар. Мындыг арга станцияның ажылын экижидер, дежурный бүрүзү бодуиуң частырыны миннип, моон соңгаар катаптавазы-биле эдип алыр аргаиы берип турар.

Станцияда фельдшерлер, дагдыныкчылар чөвүлелдери, улусчу контроль болүү, эш хуу суду, профсоюзлел комитеди ажылдап турар. Олар станцияның ажылын экижериичe, шын организастаарынче улуг үлүгнү киирип турар.

Станцияның ажылын моондаа экижидип болурунга хүн бүрүде таварышкылаар четпестер шаптыктап турар. Штат ёзугаар станцияга 16 эмчи ажылдаар турган болза, амгы үеде чүгле 10 эмчи ажылдап турар. Ажылдакчыларның санап турары-биле алырга, ол харын байдалдың эки болуп турары ол. Чүге дизе мурнуку чылдарда 4-5, 7-8 эмчилер ажылдап турган үелер бар. Фельдшерлериин 52 хуузу чалалгаже чоруп турар. Ажыы-биле чугаалаарга, чамдык таварылгаларда чедирген эмчи дузазының шынары куду, бүгү талалыг эмчи дузазын көргүзериге шаптыктап турар четпестер база бар. Станция биле эмнелгелер, КАИ болгаш орт чери-биле дорт телефон харылзаазы чок. 03-түң аңгы шүгүму чок, доктаамал үреликшиниер диспетчерлерге эки ажылдаар арганы бербес, оон ужурундан аарыг кижилер бергедээшкиниерге таварижып турар.

Дүрген дузаның дээштиг эмчи дузазын көргүзери ону чалап алган кижилериин боттарындан база хамааржыр. Хөй кат бажыңның квартираларының дугаарларын айытган табличкалар подъезтер эжиктериниде чок. «03» айыткан адрес-биле чедип келирге, ону уткаан кижи чок болур. Эмчи боду херек квартираны дилеп кылаштаар, кирер эжиктерде сайгылгаан база чок болгулаарындан, серецги-биле чырыдып турган херек дугаарны тып алыр ужурга таваржыр. Чамдык чурталга бажыңнарында, уруглар албан черлеринде, садыгларда үлетпүрлерде кудумчуну адып, бажыңның дугаарын айытган демдек чок. Мындыг сут байдалда эмчи аараан азы кемдээи кижиге канчап-даа дүрген дуза чедирип шыдаваэы чугаажок. Чок болза олар ыракта номчуттунмас бичии үжүктер-биле бижиттингеи азы агартыр чугайлаттынып калган болур.

Бажыңнарны шын эвес дугаарлааны ажылга база шаптыктыг. Чижээлээрге, Калинин кудумчузунда 2 «а» бажың аэропортче бар чыдар оруктуң чанында саарыг дугаарларлыг бажыңнар аразында, а бажыңнарның эге дугаарлары кудумчуиуң көңгүс еске талазында, машиналарга бензин кудар станция чанында.

Ылаңгыя хууда чурталга бажыңнарының дугаарлары медээжок будулчак. Красногвардейская кудумчузунда 1 «б», 1 «в» дугаарлыг бажыңнар саарыг эвес дугаарлыг бажыңнар аразында. Кирпичная болгаш Лесозаводская кудумчуларында бажыңнарның дугаарлары канчаар-даа ажок будулчак, а Луговая кудумчузунда алфавиттиң барык бүгү үжүктери кирген. Бо кудумчулардан херек адрес тып алыры дыка берге.

Станцияның коллективиниге эки байдалларны тургузуп бээр болза, ооң ажылы экижиир деп чүве чугаажок. Бажың эрги, дежурный машиналарның саны 7-8 четкен, коллективтиг саны база өскен. Ынчангаш станцияга чаа бажың тудары негеттинип турар. «03»-түң боттарының машиналары чок. Тыва АССРниң Кадык камгалал министерствозуиуң автобаазазыбиле керээ чарып, ооң машиналарын ажыглап турар. Гараж чогундан, 40-даа градус соок турда машиналар дашгаа турар, Чалалга чоруур деп барганда, машинаны ажылдадып алган чылый бээрии манаап, чүгле ооң соонда чалалгаже чоруур. Ындыг байдалды аңаа деп черле санап болбас.

Станция дүн-хүн чок ажылдаар болганда, ажылдакчыларның изиг чем чип алыр чери чок. 9-10 шакка чедир ажылдаар столованы хоорайга тургузуп көрзе черле ажырбас. Оон чүгле «дүрген дуза» ажылдакчылары эвес, харын өске-даа орук чораан кижилер чемненип болур-ла болгай.

Дүрген дуза чедирер медицина албан чери Кызыл хоорайның, республиканың чурттакчыларының кадыкшылын, амы-тынын камгалап турар. Оон ажыл-ижинин хензиг кезии чамдык айтырыглары-биле номчукчуларны таныштырдывыс.

Н. ДОНГАК.

Школа амыдыралы

ЭГЕ БАЗЫМНАР

Школа реформазын амыдырал чедишкинниг бот-тандырары болгаш эде тургустунуп чаартынары бистиң амыдыралывыстың кол иегелдези. Ынчангаш маңаа хамаарышкан материалдар республика болгаш район со-лунларында удаа-дараа чы-рыттынып турар. Бистерниң — башкыларның ажылынын кол угланыышкыны — бүгү талазы-биле сайзыраңгай аныяк хамаатылары өредири болгаш кижизидери бо-луп турар.

«Шынның» бо чылдагы бир дугаарынга Солчур ор-тумак школазының директо-ру З. Донгак бо айтырыгга хамаарыштыр ажык чуганы кылып, аңаа киржириңче ча-лаан. Бо талазы-биле бисте байдалды бир школаның чи-жээнге каксы-даа бол бижип көрейн.

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң улус өредилге килдизин Бажың-Алаак ортумак школазының баазазынга директорларның көжер семинар-практикумун организастап эрттирген. Оон кол со-рулгазы: Бажың-Алаак школазы районда күш-ажыл кижизидилгезиниң талазы-биле мурнакчы дуржулганың школазы боон турар. Ынчангаш оон ажыл-херээ, дуржулгазын тарадыры-биле школа удуртукчуларын борта чыгган.

Ажылдың эгезинде улус өредилге килдизиниң чөвүлел хуралы болган. Аңаа Чыргакы ортумак школазынга чоруткан калбак хынал-данның түңнелин чугаалажып көргеп. Бо айтырыг талазы-биле ол школаның өредилге эргелекчизи К. Н. Монгушту Деспилдей Ховалыгны чалап алган. Оон чугаазын өренникчилер улуг сонуургал-биле дыңнаан.

«Чурттап билири деп чүл ол?» деп темалыг онгу-классчыларның диспуду со-лун болган. Лидия Опук-ооловна Хомушку чурттал-ганың эки-багай талааларын шын аналитэп, кижизиг, шынчы турушту чедип алыр-да хамааты кижи кандыг бо-лур дугайында чоруудээлиг айтырыгны тургускаш, чурт-талгага шын турушту шилип алыры-биле кижи бүрүзү сө-гыш-сеткилин илередип, бо-дунуң үнелелин ажыл-биле чугаалажырынче өренник-чилерни организастап алга-ны таарымчалыг.

Мындыг хевирлиг өредилге-кижизидилгелиг класстан дашкаар ажылдарны доктаа-мал чорудуп тургаш, школа коллективи элээн кескү чедишкиннерни чедип алган. Оон кескү чижээ школада корум-чурум үрептер тавары-лгалар эвээжээн болгаш өренникчилерниң эртемге сундулуу улгаткан.

Оон аңгыда школада кескү агитацияның янзы-бүрү хевирлериниң дээштинниң талазы-биле улуг ажылче коллектив кежигүннериниң кичээнгейин хаара тутканын демдеглээри чугула.

Сөөлгү үеде бо школада марксизм-ленинизминиң болган профугланыышкынның кабинеттери үениң негелдезинге дүүштүр дериң кылган. Бо кабинеттерде кичээл-дер доктаамал бедик деңнелге эртип турар. Ылангыя школа директору Д. Б. Ооржактың организакчы болган удуртукчу талазын демдег-лээри артык эвес. Школада башкылар коллективи үргүл-чү чаа дилээшкиннерни кылып, өренникчилерге быжыг билигни бээри-биле кичээл-дерниң аңгы-аңгы хевирлерин ажыглап, кичээл-диспут, кичээл-семинар, кичээл-лекция дээш өске-даа хевирлерни чедимчелиг ажыглап турар.

Ындыгларга эге класстар башкылары Т. К. Монгуш, К. М. Иргит, күш-ажыл башкызы И. Ч. Ооржак дээш оон-даа өскелерни адап болур.

Амгы үеде районнуң школачыларында школа уставының төлевилели-биле таныжылга болгаш оон сайгарылгазы чоруп турар. Бо ажыл талазы-биле бажың-алаак-чылар база боттарының са-нал-онаддарын киирип турар. Тодаргайларга, школачы-ларның бүдүрүкчү күш-ажылының чарыгдалының талаа-биле элээн бергедээшкинер таваржып турар. Кыл-дыңган чүүлдериң өртек-үнези болгаш оон тарадыл-газынга хамаарыштыр ажыл арай чедимче чок байдалда. Чүге дизе сан-хөө килдизи-даа, районнуң үлетпүр ком-бинады-даа деткимчеин че-дирбейн турар.

Өөренникчилер санда, ыяш-хүүрекчер, хетпе, хүл-уза-лар дээш оон-даа өске үүр-мек хереккелдерни элээп шы-нарлыг кылып турар апар-ган. Олар мындыг чүүлдер кылырынга сундулуг болгаш сонуургалдыг. Ынчалза-даа бо чүүлдерни кылыр мате-риалдар тып алыры база берге боон турар. Бо талазы-биле өске школаларда кан-дыг ажыл чорудуп турарын «Педагогика будуңу» да-варыштыр эш-өөрлериңи са-гыл-онаддарын дыңнаар боор бис дээрзинге идеген турар бис.

О. ШҮННЕЙ.

Шыдыраачыга булуң

КЫЗЫЛГА БАШТАЙГЫ МАРГЫЛДАА

Тыва улустуң төөгүзүнден бээр хөл шыдыраа суидулуг оюннарының бирээзи чораан. Аңаа ойнаары амгы үениң шыдыраа көштеринден ылгалдыг. Оолду мерээ азы ат кылдыр үндүрери, маттаарында, аът-биле удурлашкычызын олуртпазы, теве дескикидир дээрбедээри (ут-турган ноянны дорамчылаары) болгаш өске-даа чамдык чаңчылдар-биле тыва хөл шыдыраа элээн онзагай. Үжен чылдарда делегейниң шыдыраа негелдезинниң янзы дүрүмүн сагып ойнаар чаңчылдарны соңгаар улуг хоорайларга өөренип чораан-нардан (оларның иштинде чедишкинниг пептередикчи Сат Бугажык) чаа шыдыраа-га ойнаар чорук Тывага аажок дүрген нептереп эгелээн. Республикага эң баш-тайгы шыдыраа мар-лыдаазын 1936 чылда ТАР-ның 15 чыл оюнга тураскаат-кан. Аңаа бир дугаар чемпион Сат Бугажык (сөөлүнде ону Сат Владимир Шожанаевич дээр) болган.

1937 чылдың январь, фев-раль айларда Кызыл хоорай-ның бирги шыдыраа маргыл-дазы болган. Аңаа шупту 16 кижи киришкен. 14 сан алгаш, база-ла Сат Бугажык тинилээн. Ынчалза-даа аңаа хоорай чемпиону атты бер-бээн, чүге дээрге ол респу-лика чемпиону. Ийиги черде 13,5 санныг Шавыга Кызыл-дың чемпиону атты тывыс-каш, республиканың бир ду-гаар чада шыдыраачызының биледин тывыскан. Үшкүзүн — 11 санныг Самба-Люндуп алган, база бирги чаданың биледин тывыскан. Оларның иштинден Намзырай, Хойла-кал 9-9 саннарлыг IV — V дугаар черге киргеннер. Ам бистиң аравыста шыдыраа-лавышаан чоруур, башкывыс М. Д. Бичө-оол ол маргыл-даага тос дугаар черге чет-кен.

Кызылдың бир дугаар шыдыраа маргылдаазын эрт-тирген комитеттиң тайылбы-рында бижин турары болза: «Эш Бичө-оол кончуг карак-кызыл ораддажын ойнаан. Ынчалза-даа боду черле ту-руп шылагдаан чүве толээде, ыыдыг-ла чедишкинниг бол-баан». Ол комиссия ойнакчы-ларга мындыг характеристи-ка берген: «Хойлакаа болза, депшип орар шыырак шыдыраачы болурун көргүзүп, че-дишкинниг ойнаан. Четпес чүвези бодунуң күжүнге иде-гевес, бодунга чөгенир киži. Чижээ: «— Чаа Бугага мен хөөрткүй-даа кайын күш че-дер мен, баш удур дужүп берзимзе ажырбас чүве ий-нен» дээн. ...Тыртый-оол — бо удаала күжүн сагыжынга чедир үндүрүп шыдаваан, а Бүрбү шыдыраанның сөөлүнге мергежилээ кошкак болган сөөлгү согуушкунну алган). 30. Л:d1 f5? (Кара ноянның турузу чивидиейнин бажыс-рап эгелээн болгаш ол ам удавас өлүмүнге чыгады бээр) 31. Кд6 !e?? (бо дээрге аштырышкынга чыгаттырып көөр алдагладыг көштүр) 32. Фа3+! Кр:f8 33. Кр5! Кf6 (h7-ге матка олуртуру кыжанып келген) 34. Кеб+ Крg8 35. К:c5+! Сd5 36. Л:d5! Кр h8 37. Кf7+!! Крg8 (аът алдынмас чүге дээрге мерзени чиптер) 38. Лd8+ Кара тала дүжүп берген. Бо-да чогундан болгаш туружу харыксыраа калганындан аштырышкынга таваржыр.

Н. ТЫРЫК-ООЛ.

СОЛУН АРГА

«Спартак» эки тура спорт шнитилелиниң хоорай чөвүлелиниң бирги чери дээш шы-дыраа маргылдаазынга эвээш эвес солун салыглар болгу-лаан. Маргылдааның эгезин-де спорт мастерниге канди-дат А. Паршаков удурланык-чыларын улаштыр уткаш, ес-ке артканнарын мурнай бер-ген. Ол Ч. Оюн-биле салыгга дең байдалга ограш-ла, се-ремчилелин кошкадып, аът-биле удеттирген мерзе хал-дашкынынын адаанче кир-геш, дүжүп бээр ужурга та-варышкан. А. Паршаков че-ди дугаар салыгда дуржулга-лыг бирги разрядчы Николай Онуфриев-биле ойнаан. Кара тала эге көштер тонгенинин соон дарый ноянының баа-рын тоомчага албайн чана-гаштай көжүп алгаш, ак та-ланың аъттарының халдаш-кынына таварышкаш, уттуру-руп каан. Салыгның тоичүзү солун болганындан ойнакчы-ларның столун долгандыр көрүкчүлер ажаок хөй чыыл-ган.

Ол салыгның бижилгезин кыска тайылбыры-биле кады парлаар-дыр бис.

Н. Онуфриев — А. Паршаков.

«Шаандакы индий камгалал»

1. Кf3 Кf6 2. в3 g6 3. Св2 Сg7 4. е3 0—0 5. Се2 d6 6. d4 Кв—d7 7. 0—0 с6, 8. с4 Фе7 9. кв—d2 е5 10. de de (көштерни өскерткенинин соонда ак тала бичии артык-шылдыг хевирлиг байдал тургустунуп келген) 11. е4 Ле8 12. Фе2 Кh5 13. d3 Кс5 14. Кh4 Кf6 15. в4 Ке6 16. Кh—f3 Кd7 17. c5в6 18. св ав 19. Сс4! с5 20. С:е6 Л:е6 21. Лf—c1 Фd8 22. в5! Св7 23. Лd1 Фе7 24. Кh4 Лd6 25. в4 Кf6 26. Кh—f3 Ле6 27. Кg5 Лd6 28. Кg—f3 Кd7? 29. Кс4 Л:d1 (Кара тала «d» шу-гумну берипкен болгаш аңаа

МЕДЭЭЛЕР

✦ Бистиң Биче-Тей суурнуң кедээ Культура бажы-ңында шыдыраа белгүмү доктаамал ажылдап, аныяктар, хоочуннар араазында маргыл-даалларны доктаамал эрттирип турар. Ында бо чылын чээрби ажыг хандыкшыдыг-лар хаара туттунган. Бистиң шыдыраачыларывыс боттарының аразында маргылдаа-лар эрттирип, салыглар сай-гарарындан аңгыда школа-ларга барып, өренникчилер-биле эш хуу ужуражылгазын организастап, еске ажыл-агыйларже спортчу аалдаашкыны кылып, мергежилин ынчаар бедидип турар.

Суурнуң бирги чери дээш чоокта эрткен маргылдаага С. Куулар, Б. Монгуш болгаш М. Саая олар эки ой-кыаннар.

Д. ООРЖАК.

«Шекпээр» совхоз.

✦ Тес-Хем районнуң спорт комитеди Самагалдай суур-нуң кадыкшылга клуву-биле кады шыдыраа маргылдаа-ның организастап эрттирген. Аңаа аныяк, хоочун он беш шыдыраачылар киришкен.

Түңнелинде орук-септелге-тудуг участогунуң инженери Сергей Монгуш бирги черни эзлээн. Персоналдыг пенсио-нер Ширнең Булат база эки ойнаан.

Т. КУНГА.

✦ Шыдыраага Совет Ар-мияның болгаш Шериг-Даглай флодунуң баймралдыгга тураскааткан чаңчыл бо-ларак маргылдаа районнуң Культу-ра бажыңында чаа ажыттыг-ган шыдыраа клубунга эрт-кен.

Аңаа он сес командалар киришкен. Үш хүн үргүлүг-лээн салыгларның түңнелин-де «Тээли» совхозтуң коман-дазы тиилээн.

Шак-биле дүрген ойнаары-ның маргылдаазынга коман-да бүрүзүнден бир шыдыраа-чы киришкен. Аңаа Виктор Очур бирги черни эзлээн.

С. САРЫГ-ООЛ.

«ЧҮГҮРҮК КАРАНЫҢ» ТЫВЫНГЫР КӨШТЕРИ

Шыдыраа хөлүңүң бир та-лазынга 32 көжеңестер ар-тар. Аңаа мындыг солун оюнну ойнап болур.

Шыдыраанның 32 көжеңе-териңе шупту бодалдарны улуг-бичези, оң-чүзүмү ылгал чокка чыскаап тургузуптар. Оларның иштинден аъттарның бирозунга «h 1» дээр кө-жеңекке тургузуп алгаш, ол аът-биле 15 минута иштинде шупту бодаларны аъттың да-раалашкак көштери-биле, частырыг чокка догерезин узуткаш, сөөлгү көштерни дамчыш келгеш, аъттың кө-жүп үнген черинден чаңында «g1» деп көжеңекте артып калган сөөлгү бодаңы чит-терге, «Чүгүрүк караның чө-раш походу» оон-биле дол-тур.

Аъттың «h 1»-деп көжүп үнгеш, «g 1»-ге чедип көөри — бодалганың кол негелдези ол.

Бо оюнну ийи кижи ийи чартык шыдыраа хөлү салып алгаш, шак-биле ойнап база болур.

Бодалганың харыызын би-лип чорутса эки.

** МЕНДУМР.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Өрт айыылын болдурбаан

ЧОЛААЧЫЛАРГА ЧЕТТИРДИВИС

Торғалыг суурнуң Гагарин кудумчузунуң ортаа үезинде 32 аал ишти чурттап турар бис. Бо чылдың февральдың бир дүнезинде ол бажыңнарның амбарларынга өрт өөскүй бер-ген болган. Ынчан дүнекиниң бир шак үези, чурттакчылар шупту ханы уйгуда дүннү бер-ген. Бажыңнар кыдында ша-ла ажыт черде өрттү ыыдыг дораан кым эскерер дээр си-лер.

Ынчалза-даа аас-кежии бооп, ол суурлап дүне када эртип чыткан машиналарның чолаачылары өрттү дораан-на эскерип кааннар. Машина-ларын тургускаш, чурттак-чыларның бажыңнарын соктап оттургулаан. Хып турган ам-барның кырынче үне халыш-каш, шиферин буза теп окта-гылааш, улуг чалымныг өрттү хар-биле шыпап эгелээннер. Ол аразында чурттакчылар бис-тер база демир-хууңнарга суг дажып эгелээш, өрттү оожур-гадып апкан бис. Ынчан ийи шак ажа берген. Демги чо-лаачы оолдар машиналарынче далажыпканнар болдулар. Дү-вүрээр дээш оларның ат-ба-жын-даа айтырып албаанывыс хомуданчыг болган.

Езулуг кижизиг мөзүлүг, эрес соруктуг чолаачы оол-дарның эскериичел чоруу-биле дыка хөй чүүлдер өрттен ка-галаттынган. Бажыңнарның амбарлары тудуш-тудуш, ооң артында инек кажаалары, си-ген аймаа...

Чогум кайы районнуң чо-лаачылары деп чүве эскертин-мейн барган. Өвүрнүң Дус-Дагже кайыын-даа чолаачы-лар келир болгай. Адынар билдинмейн арткан-даа болза, силерге чедишкиннерни күзеп, ханы өөрүп четтиргени-висти илередип ор бис.

Ш. ДОНГАК,
Торғалыг суурнуң Гагарин кудумчузунуң чурттакчызы.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозу,

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг хөгжүм-шиин театры

1987 чылдың март айының

РЕПЕРТУАРЫ

Ф. Г. Лорка
8—воскресенье «ХАННЫГ КУДА» 18 шакта
27—пятница 19 шакта
7—суббота «Шии-концерт»

«ДОШКУН ЧҮС ЧЫЛ. ДОШКУН ЧҮРЕКТЕР» 18 шакта
А. С. Пушкиниң чогаалдарынган
А. Островский
14—суббота «ЯДАМЫКТА ЯЛА ЧОК» 19 шакта
20—пятница.
3 көжегелиг комедия
В. Белов
21—суббота «АРЫГ СҮГ КЫРЫНДА» 19 шакта
2 көжегелиг шии
Э. Лабиш
26—четверг «ТЕРЕЗИН ШЛЯПА» 19 шакта
2 көжегелиг шижигеш
И. Лазутин
28—суббота «МИЛЛИОНЕРНИҢ ХООЗУРААНЫ» 19 шакта
2 көжегелиг шии

БИЧИИ УРУГЛАРГА ШИИЛЕР
8—воскресенье
А. С. Пушкин
ТООЛДАР.
«БАЛЫКЧЫ БОЛГАШ БАЛЫК ДУГАЙЫНДА ТООЛ», «ЛАМА БОЛГАШ ООҢ АЖЫЛЧЫНЫ БАЛДА ДУГАЙЫНДА ТООЛ» 12 шакта болгаш 10 шакта эгелээр.
А. Александров
25—среда «МУНГАРАВА, ШИШОК» 10 шакта
2 көжегелиг шии
С. Михалков
27—пятница «БИЛИИРГЕК КОЙГУН» 10 шакта
2 көжегелиг шии
М. Машаду.
28—суббота «БРАЗИЛИЯНЫҢ ЭРТИНЕЗИ» 10 шакта
2 көжегелиг шии
А. Колмановский
31—вторник «АККЫРБАЙ» 10 шакта
2 көжегелиг шии

Коллективтиг чагыгларыны 2-25-49, 2-35-88 телефоннар дамчыштыр хүлээп алыр.

Касса хүнүң-не эртенгиниң 10 шактан 19 шакка чедир ажылдаар, дүштеки чапсары 14-тен 15 шакка чедир.

Кежээки шиилерге бичии ургларны киирбес.

ТВ

МАРТ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 — Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30 — «Үе». 8.15 — Үш сериялыг ураи-чечен фильм. «Дараалашкак симпозиум-биле бөмбүрзектиң бууранын». 1, 2-ги сериялары. 11.15 — Хөглүг старттар. 12.00—12.05 — Медээлер. 16.00 — Медээлер. 16.15—«Оң алды хар чедир болгаш оон өрү назы». 17.00—Бистиң садывыс. 17.30 — «Дилээшкин байдалы». Узбекистанның ЛКСМ съездизиниң дугайында. 18.00 — «Директорну канчаар шилип алырыл?». РАФ заводу. (Латви ССР). 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 —«Бодун долгандыр көрүнүмүшаан». Аралгалашкынның хоразының дугайында док. фильм. 19.15 — Үш сериялыг ураи-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Өртемчей бууранын соонда симпозиум». 2-ги сериялы. 1, 2 көжектери. 21.00 — «Ye». 21.45 — Иваново хоорайның дугайында док. фильм. «Хоорай темазынга чурумалдар» 22.00—23.45 — Бут бөмбүү. Европа чемпионнарының кубогу. Дөрттүң бири финал. «Бешикташ» (Турция) —«Динамо» (Киев). Турцнядан даймчылыга. Чапсарда (22.45) — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Кижиден эгелээр». Док. фильм. 8.35; 9.35 — Информатиканың болгаш саналга техниказының үндезинневри. 10 класс. Бейсик программажыдылгазының ды-лы. 9.05; 14.30 — Немец дыл. Өөредириниң бирги чы-лы. 28-ки дамчыдылга. 10.05 — «Амурнуң ылап болган үүлдери». Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.35; 11.45 — Музыка. 2 класс. Э. Григ. «Пер Гюнт». 11.05—Ф. И. Тютчев дугайында этюдтар. 12.15— Дөрт сериялыг ураи-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Кармелюк». 1, 2 сериялары. 15.00 — 15.05— Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15— «Орус дылды өөренип тур бис». Национал школаларның белеткел класстарының өөренникчилериңе телешкола. 16-гы кичээл. 18.35 —Ургларга фильм. 19.05 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.15 — Теле-медээлер. 19.25 — «Азия тоолуу». Программада: Медээлер «Партия комитеди болгаш эде тургустунуушкун», «Кы-зыл тараачы» совхозтуң партком секретары В. Н. Гончаровтуң чугаазы. «Дүр-гедээшкиниң угланышкыны-биле». Аэрофлотка туска-ай эртемнигилер белеткелиниң дугайында. 19.55 — Чар-лалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуур, чаштар». 20.15 —Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге. 20.45 — «Мээң ынак Төрөөн чуртум». Фотоконкурс. 20.50 — Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. «Вуокса». 21.00 — «Ye». 21.35—22.45 — Дөрт сериялыг ураи-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү «Кармелюк». 2-ги сериялы.

агаар

Республикага эдир булуттаар, чагбас. Сөңгү-барының угланышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Агаарның температуразы дүне 20—25, хүндүс 7—12 градус соор.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 23—25, хүндүс 7—9 градус соор.

КИНО

МАРТ 4-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: «О том, чего не было» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Плюмбум или опасная игра» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Каменный цветок» 9.00, 12.20, «Каштан «Пилигрима» 10.30, 14.10, «Неукротимая марки-за» 16.00, 18.40, 21.20 шактарда.

СПОРТЛОТО–87: ЧАА ЧҮВЕ ЧҮЛ?

«Спортлотонуң» лотереязын эрттиреринин чурумунда 1987 чылдың январьдан эгелеп чамдык өскерилгелер болган.

Чүнүң-даа мурнунда тиражтан озалдаан билеттерге хамаарыштыр өскерилгелер болган. Ындыг таварылгада озалдаан келген билеттер, моон мурнунда ышкаш квартал төнчүзүиде эвес, а дараазымда тиражка ойнаар.

Чаа чурум ёзугаар — долдуртунган билеттерге чүгле чаңгыс частырыг туруп болур. Бир эвес 2, 3 болган оон-даа хөй номерлерни бадап долдуруп каар болзунарза, билетти күш чок апарган деп санаар.

Чаа өскерилгелерде киргеп бир чүүл—улуг ойнаашкынга таварышкан кижилер чиик автомобильди оочур чокка ап болур. Чаңгыс тиражтыг (60 коп.) билет-биле улуг ойнаашкынга таварышкан кижи «Жигули» автомобильди оочур чок ап болур. 10 тиражтыг (6 рубль) билет-биле улуг ойнаашкынга таварышканнар «Волга» автомобильди оочур чокка алыр.

1987 чылда 10 тиражтыг билеттерни оларның эдлерин-ниң күзели-биле он тиражка удаалаштыр-даа, 10 чаңгыс тиражтыг билет ышкаш чаңгыс тиражка-даа ойнадып болур. Ындыг таварылгада ол ойнаашкынган алыр түү 10 катап хөй болур. Бир эвес Силер он тиражтыг чаңгыс билетти чаңгыс тираж тыг он билет ышкаш кылдыр долдурар деп бодаар болзунарза, тускай клеткага тиражтың дугаарларын солагай талазындан «А», «Б», «В» кежектерге долдуруп тура, «С» үжүктүн орунга клеткага коожа кылдыр «В» үжүктү салыр. Кедээ чурттакчылар болгаш билеттерни үргүлүү садын ап турар аргазы чок база доктаамал комбинациялар-биле үргүлүү ойнадымышкын кылып турар киижилер 10 тиражтыг билеттерни хөйнү ап турар. Шөлээлей берген азы үр хуусаалыг сургакчылаар кижилерге, ол ышкаш кыдыкы районнарның чурттакчыларына бо тираж қомчуг эптиг. 1986 чылда бистиң республикада симпозиум». 2-ги сериялы. 1, 2 көжектери. 21.00 — «Ye». 21.45 — Иваново хоорайның дугайында док. фильм. «Хоорай темазынга чурумалдар» 22.00—23.45 — Бут бөмбүү. Европа чемпионнарының кубогу. Дөрттүң бири финал. «Бешикташ» (Турция) —«Динамо» (Киев). Турцнядан даймчылыга. Чапсарда (22.45) — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Кижиден эгелээр». Док. фильм. 8.35; 9.35 — Информатиканың болгаш саналга техниказының үндезинневри. 10 класс. Бейсик программажыдылгазының ды-лы. 9.05; 14.30 — Немец дыл. Өөредириниң бирги чы-лы. 28-ки дамчыдылга. 10.05 — «Амурнуң ылап болган үүлдери». Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.35; 11.45 — Музыка. 2 класс. Э. Григ. «Пер Гюнт». 11.05—Ф. И. Тютчев дугайында этюдтар. 12.15— Дөрт сериялыг ураи-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Кармелюк». 1, 2 сериялары. 15.00 — 15.05— Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15— «Орус дылды өөренип тур бис». Национал школаларның белеткел класстарының өөренникчилериңе телешкола. 16-гы кичээл. 18.35 —Ургларга фильм. 19.05 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.15 — Теле-медээлер. 19.25 — «Азия тоолуу». Программада: Медээлер «Партия комитеди болгаш эде тургустунуушкун», «Кы-зыл тараачы» совхозтуң партком секретары В. Н. Гончаровтуң чугаазы. «Дүр-гедээшкиниң угланышкыны-биле». Аэрофлотка туска-ай эртемнигилер белеткелиниң дугайында. 19.55 — Чар-лалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуур, чаштар». 20.15 —Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге. 20.45 — «Мээң ынак Төрөөн чуртум». Фотоконкурс. 20.50 — Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. «Вуокса». 21.00 — «Ye». 21.35—22.45 — Дөрт сериялыг ураи-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү «Кармелюк». 2-ги сериялы.

Адрезивис: 667000, Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 3

ШЫН

ТЕЛЕФОННАРЫ:

редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллдистериниң 2-31-75, пропагаида болгаш совет тургузуг киллдистериниң 2-37-13, чагаа киллдизиниң 2-41-27, информацияа киллдизиниң 2-20-60, культура киллдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуннуң индекизи 54241.
Чылда 300 катап үнер.
Хемчээли 2 парлалга амазы.
Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Нам үнүүлер чер. полиграфия болгаш чом садыының керектериниң талазы-биле күруне комитединиң гипографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, ажыл № 1

Чагыг № 3464.
ТС—00243.